

Promet stranaca u Sloveniji, njegov razvitak i ustrojstvo.

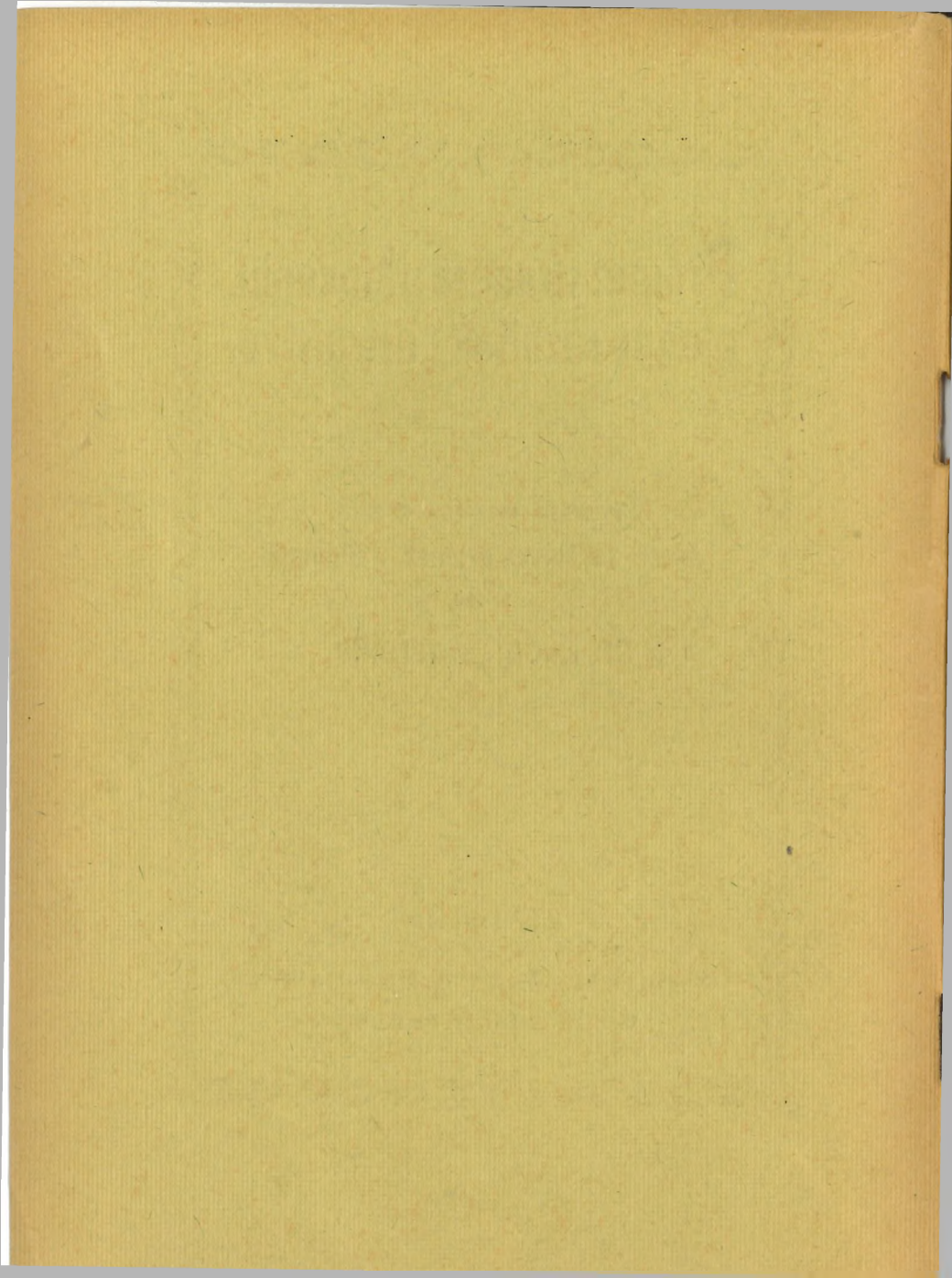
**Prigodom dvadesetgodisnjice
Zveze za tujski promet v Sloveniji
splsao**

Dr. Rudolf Andrejka.

U Ljubljani, 1926.

Troškom i nakladom Zveze za tujski promet u Sloveniji.

Tisak Jugoslovsanske tiskarne u Ljubljani.

Ljublj. 1/IV. 1926

Svojoj Mici
Rudi

Promet stranaca u Sloveniji, njegov razvitak i ustrojstvo.

300

Prigodom dvadesetgodišnjice

„Zveze za tujski promet v Sloveniji“

napisao

Dr. Rudolf Andrejka.

U Ljubljani, 1926.

Troškom i nakladom Zveze za tujski promet v Sloveniji.

Tisak Jugoslovanske tiskarne u Ljubljani.

Sva su prava sadržana.

Promet stranaca u Sloveniji je, u organiziranom obliku kaošta nam se danas prikazuje, još mlad, u svojim uvetima i počecima pako vrlo star te autoktona pojava.

Moderni promet stranaca zavisi od mnogih uveta, koji se mogu svesti na dve prvobitne tačke, naime: **objektivnu prvobitnost**: lepote, slikovitosti, istorijske zanimljivosti, lečivosti, dakle privlačivost pokrajine; i **subjektivne prvobitnosti**: upoznanje i briga stanovništva da uredi putnicima promet, udobnost i ugodnost obitavanja u dotičnoj zemlji po najnaprednijem načelu dotičnog vremena.

Slovenija je sedinila već od pamtiveka ove prvobitnost — o prvoj nije potrebito, da govorimo, no svakako treba, da se pozabavimo sa drugim, za naš slovenski narod veleznamenitim momentom.

Krasotu svoje zemlje je Slovenac već davno upoznao te nju uz ljubio iz dna svoje duše. Naši pradedovi su se molili k svome Bogu najrade na visinama, o tome svedoče nedavno otkriti slovenski žrtvenici na Višavi — sadašnjem Fischau kod Wiener-Neustadt-a, o tome nam svedoči tipična slovenska osobitost: naše bele crkve na brdašcima i gorama, kojima je pcsuta ona zemlja, u kojoj stanuju ili stanovaše Slovenci. U vis hrli naše čeznuće, da možemo, uzvišeni nad svagdanjošću pregledati sa gorâ čim više naše zemlje — i čim više se penjemo, tim više krasota se nam otvara.

To čeznuće te duboka ljubav napram našoj lepoj zemlji je oduševljavala već od pamtiveka sve naše duševne viteze

od Valentina Vodnika, koji je spevao prvu slovensku planinsku odu in Prešerna, koji je ovekovečio kao nitko prije niti posle njega pokrajinsku lepotu Bleda, otu »podobora«; od Stanka Vraza, pesnika slovenskih vinorodnih gorica ok Cerovca i Jeruzalema te sve do Gregorčiča, našeg goriškog slavulja, koji nam je ovekovečio Soču, tu krasnu devu planina te koji nas jošte danas sa svojom — sada već narodnom pesmom pozivlje: »Nazaj, nazaj v planinski raj!« A Oton Župančič peva, gledajuć naše planine: Pozdravljene, ve planine, okamenjeni (kameniti) ponos domovine! Ivan Cankar pozdravlja svoju Vrhniku: Kako si sve u daljine lepa! A Ivan Evangjelista Krek, taj veliki narodno gospodarski genij slovenski vapi gledajuć sa Ratitovca stene i grebene, litice i kuke naših gora: »To nije mrtvo, za dom plamte sinje planine i vruća srca jim i duše žive!«

Što su osećali i slutili najbolji sinovi, to je osećao i upoznao sav narod.

Ako hodočasti pobožni naš narod od vajkada na pripljubljena mu mesta, kao što je to Sv. Višarje, Sv. Gora, Otok blejski ili Kum, gora Oljka ili Brezje, Velesovo i Nova Štifta, — zar nije ovdje uz verski momenat, koji igra bez dvojbe veliku ulogu — još i neko nutarnje nagnuće i žudnja, da upoznate te se naslađuje nad lepotom svoje zemlje?

Polag sve uvidavnosti obzirom na prirodne lepote naših krajeva, bila bi Slovenija nepristupačna i neprivlačiva, da nije naš narod uredio udobnosti i ugodnosti bivanja, a i prometne sveze diljem svoje zemlje te preskrbio udobno konakovanje, gostione, glatke ceste itd. Taj smisao za udobnu preskrbu stranaca nije se rodio u nama tek u najnovije vreme, nego se je razvijao organično, premda u drugim oblicima nego danas već kroz stoleća iz prirodnih sposobnosti našeg naroda.

Slovenija, kao alpinska pokrajina, koje poljeprivreda je jedva dovoljna za prehranu polovice njezinog stanovništva, bila je od vajkada vezana na industrijska poduzeća i pri-

vrednu pronicavost njezinih obitavaoca: Slovenac je bistrim okom motrio i upoznao ugodni zemljopisni položaj svoje domovine, rasprostirajuće se na obroncima Alpi pokraj Jadranskog mora, među dvim velikim i kulturnim narodima, među Nemcima i Italijanima. Već prije više stotina godina je vodila kroz Sloveniju jedna od glavnih trgovačkih cesta iz Trsta u Beč; doline dviju njezinih velikih reka Save i Drave su joj pako otvorile put u daleki istok. Križišta ovih glavnih pruga: Maribor i Ljubljana, su i danas, kad je rečni promet Savom i Dravom malo ne prestao ili bar vrlo oslabio, važno raspuće i križište međunarodnih željezničkih pruga.

Iz svega toga je razumljivo, da se je počeo baviti naš seljak i naš građanin bez svake tuđe pomoći, iz vlastitog nagona sa **gostioničarstvom, najizrazitijom granom u prometu stranaca.** Davno prije toga, nego je Slovenijom projurila prva željeznica, bilo je uzduž velikih drumova, osobito bečkog, tršćanskog, ljubeljskog i karlovačkog mnogo dobro uređenih gostiona i konaka, od kojih nose nekoje još i danas (n. pr. na Vrhniki, u Planini, u Tržiču i u Lukovici) naziv »Stara Pošta«. One su u ovo doba vršile istu službu, kaošta to čine danas veliki hoteli. Te gostione bile su za ona vremena baš dovoljno udobno uređene — još dandanas sve-doče o tome ogromne gospodarske zgrade uzduž drumova, kojima se je nekada razvio bio toli ogroman promet. Već Valvazor spominje hvalom ove gostione a taj dobar glas su očuvale sve do Ljubljanskoga kongresa (1821), na kojem se je proslavila dobra slovenska kuhinja i kod okrunjenih i ostalih visokih dostojanstvenika, što su tada boravili u Ljubljani.

No, ne samo sa gostioničarstvom, nego i sa **kiridži-jaštvom** u svim mogućim oblicima različitih vremena bavili su se naši ljudi. Nalazimo ih kao obične kiridžije, ili pako kao bogatije posednike podvoza ili kao poduzetnike kola uzduž državnih drumova, a vidamo ih kao šajkaše i vozare čamaca na Savi i Dravi, zaslužujuć si često puta u smrtnoj

pogibljji svoj svakdašnji kruh a izvršujući važni posao prometnih posrednika među jugom i severom, istokom i zapadom.

Subjektivne prvobitnosti prometa stranaca bile su dakle kod nas već od starih vremena zastupane i njegovane; ne iz vana nego u nas samima su niknule te se razvile. Ovo upoznavanje i ravnjanje je bilo pako do najnovijeg doba više praktično te instinktivno. Teoretski utemeljeno te svestno upoznanje, pako, da ugodni položaj i lepota naše zemlje nije stvorena samo radi toga, da ju uživamo sami, nego da predstavlja važan narodnogospodarski amanet, kojeg treba da organizirano iskoristimo; to upoznanje je prodrlo istom u najnovije vreme.

Već god. 1902. je prilikom, kad je bila pogibelj, da dode Ljubljanski grad (dvorac), ova najlepša historička i razgledna tačka našeg glavnog grada u tuđe ruke, bacio gradski većnik Prosenc u ljubljanskom gradskom veću misao, neka si grad Ljubljana osigura svoju gradino i to prije svega radi prometa stranaca. U polemiku, koju je taj predlog izazvao posegao je čvrsto u Kranju izlazeći »Gorenjec«, u kojem je Fr. Gärtner (Gorazd) priopštio seriju članaka »Ljubljanski grad i promet stranaca«. U njima opozoruje na pokrajinske krasote, te vruće preporuča svojim zemljacima neka zaboga ne zatvaraju više svoje zemlje pred strancima, nego neka ih aktivno i inicijativno opozoruju nanju te ih primame; to je doista gospodarsko delo, koje će koristiti i seljaku i građanima.

Ovi članci su zatim izašli zaslugom i troškom g. Ubalda pl. Trnkoczyja kao posebna i kao što to lako potvrdimo prva propagandna brošura za promet stranaca u Sloveniji.

Rodila je mnogo suprotivština, izlazećih iz neorijentiranosti i nepoverenja, no led je bio probit. Domaće novine su se počele sve to više zanimati za naše prirodne lepote te saopštavati opise naših lepih krajeva; pojedini krajevi, koji su bili već na glasu kao letovišta, n. pr. Bled, su već počeli izdavati posebne albume sa lepim fotografijama itd.

Prava organizacija prometa stranaca među nama je pako počela istom 3 godine kasnije. U tom organiziranom radu se sediniše tri gospodina, koji su usled svoga putovanja Evropom i izvan nje pridobili širok svetski nazor, koji je sizao mnogo dalje od domačeg sela. Ova prva tri pionira prometa stranaca jesu bili: Ubald pl. Trnkoczy, dr. Vinko Gregorič i dr. Valentin Krisper. Da se ne smije stranaca prezirati ili dapače odbijati, nego ih pozivati k sebi, niti ustrajati kod čestoputa zaostalim, starim, domaćim navikama u prometu, u hotelirstvu, u turistiki, nego udesiti pravac napram modernim zahtevima, navikama i željama zapadnih naprednjih naroda, to je bio njihov vapaj, koji neko vreme nije našao pravog razumevanja. Ali dr. Vinko Gregorič je pokazao put k modernom hotelirstvu sagrađenjem za ona vremena prvovrstnog hotela Uniona (1904), a dr. Valentin Krisper pako utemeljenjem Pokrajinskog saveza za promet stranaca u Kranjskoj, kojemu je on položio čvrste temelje te jim sastavio pravila, koja vrede bistveno jošte danas.

U pokojnom Ubaldu pl. Trnkoczyju, gradskom većniku ljubljanskom je našao odličnog druga i podupiratelja, koji je zajedno sa svojim uplivom među ljubljanskim građanstvom te uz sudelovanje g. Gärtnera - Gorazda orao neobrađeno polje prometa stranaca u Kranjskoj.

Oslanjajući se na već postojeće organizacije za podignuće prometa stranaca na Bledu, u Bohinju i Postojni su ova trojica ustanovili dne 24. juna g. 1905. Savez za podignuće prometa stranaca u Kranjskoj. Prvim predsednikom bijaše izabran Trnkoczy, prvim potpredsednikom dr. Vinko Gregorič, blagajnikom tadašnji profesor dr. Josip Tominšek, tajnikom dr. Rudolf Marn, njegovim zamenikom Ivan Gärtner, odbornicima pako: dr. Vladimir Foerster, dr. Valentin Krisper, sreski poglavar postojnski Štefan Lapajne, hotelir Jakob Peternel, ravnatelj gospodarskog društva Gust. Pirce, kanonik Ivan Sušnik, pokrajinski odbornik Petar Grasselli, ravnatelj Josip Prosenec te župnik Ivan Piber iz Bohinjske Bistrice. Podpredsednika je malo zatim nadomestio profesor

Unutarnjost prve pisarne Saveza god. 1907.

Franjo Orožen, odbornika Lapajne pako tadašnji sreski komesar u Postojni dr. Rudolf Andrejka.

Mladi Savez se je žilavošću i odlučnošću latio svoga programa. Gradio je tako rekavši odozgor, gdje osim radinih društava za podignuće prometa stranaca na Bledu i za pozivanje tudinaca u Bohinju te komisije za špilju u Postojni nije bilo u čitavoj Kranjskoj lokalne organizacije, koja bi se bavila sa podignućem prometa stranaca. Savez je u kratko doba dvaju godišta stvorio lokalne organizacije i to u Boh. Bistrici, u Gorjama, u Mojstrani, u Kranjskoj gori, u Radovljici, u Kamniku itd. Ova društva, u kojima se je doista mnogo radilo, su tvorila tvrdnu podlogu za akciju Saveza. Osobite zasluge za njihovo delovanje stekose si župnik Ivan Piber, nadučitelj Humek i gostioničar Ravhekar u Bohinjskoj Bistrici, hotelir Peternel, trgovac Repe i dvorni savjetnik Ferjančič na Bledu, restavrater Žumer i nadučitelj Žirovnik u Gorjama, nadučitelj Jeglič i hotelir Šmerc u Mojstrani te dr. Tičar u Kranjskoj gori.

Lepo i praktično opremljena soba u depandansi hotela Lloyd sa ulazom iz Miklošičeve ceste je bila zibka sviju neverojatno mnogobrojnih akcija, koje su proizlazile iz Saveza. Ondje su saborisale uvek mnogobrojno posećivane sednice odbora, ondje su radili njegovi marljivi tajnici H. Lindtner, dr. Marn, Gärtner, Alfonz Mencinger, Karlo Govekar i cstali požrtvovno i nesebično pod prokušanim vodstvom svoga šefa dr. Krispera šest, osam i više časova na dan.

Zar ćemo se dakle čuditi uspjesima ove mlade organizacije, kao što ih je uživala odmah prvih godina: posle svoga utemeljenja?

Savez je izdao već g. 1906. poučnu propagandnu brošuru: »Kako je moguće podignuti promet stranaca« u 4000 komada, osnovao je posredovaonicu za stanove u letovištima, ustanavljaao je prometna društva. Iste godine priredi u Londonu rastavu u inozemstvu tada potpuno nepoznate Kranjske, te si steće zahvalno priznanje engleske vlade,

rastavi mimoiduč još na milanskoj rastavi jedan deo londonskog materijala. G. 1907. priređuje već mnogo propagandnih i poučnih sastanaka diljem Gorenjske, osobito na Bledu, opet učestvuje kod međunarodne športne rastave ovog puta u Berlinu te odnese odande odlikovanje sa zlatnom medaljom i počasnom diplomom, šalje reklamne članke i slike u engleske, švicarske, nemačke i bečke listove, izdade krasan album »Kranjska« u 7000 primeraka tiskan kod tvrtke Orel i Füssli u Zürichu, izdade lep stenski plakat »Kranjska« sa slikama. 13 najlepših krajeva, primami engleske novinare na Bled i Bohinj posle otvorenja bohinjske železnice, prokrbi regulacijski nacrt za okoliš Bohinjskega jezera i t. d., i t. d.

G. 1908. je upravo rekordna godina za »Savez«. Iste godine bijaše utemeljena inicijativom »Saveza« Gostioničarska zadruža za Kranjsku, a u zajednici s njome izdavaše Sveza izvršno uređivani list »Promet i gostiona« pod uredništvom Alfonza Mencingera; ujedno organizuje tačni hotelski katastar, preskrbi poučno putovanje gostioničara u Beč, koje rodi usled izvrsnog pouka izvežbanog bečkog hotelira i ravnatelja gostioničke škole u Beču Hessa najlepše uspehe. Učinjeni bijahu prvi koraci za utemeljenje gostioničarske škole uz priredjenje poučnih kuharskih tečaja. Za podignuće zimskog športa u Bohinjskoj Bistrici se otvori pomoću poznatog stručnjaka dr. Rzihe sanjkalište Belvedere te izdade prikladne plakate o zimskom športu; iste godine se povodom jubilejskog sprovoda narodnih nošnja u Beču organizira zanimanje i gojenje narodne nošnje. Za vreme kongresa slovanskih novinara što se je vršio od 7. do 9. sept. 1908. g. u Ljubljani, je priredio »Savez« svojo prvo rastavu u »Mestnom domu« te napunio čitavu dvoranu sa lepim i ukusno poredenim slikama, fotografijama, prospektima, kipovima, staklenim ormarima u kojima su se nalazili predmeti za propagandu lepote i zanimljivosti naše zemlje. Slovanski novinari šalju oduševljene članke u svoje listove: posledicom beše velika navala Čeha a i Poljaka i Srba u naše krajeve od kojih postade Jezersko prava česka letna kolonija.

Iste godine je bacio »Savez« velikim troškom posebni broj »Krain« u tada vrlo rasširenim prometnim novinama »Reise- und Bäderzeitung« sa mnogobrojnim dobrim slikama vaskolikih većih kranjskih letovišta i kupatila a i Ljubljane i Postonjske špilje.

U nutarnjem životu »Saveza« treba da napomenemu promenu pravila, koja se je izvršila prvi put već g. 1907. (naredba predsedništva pokrajinske vlade za Kranjsku dne 20. marca 1907., br. 1143 pr.) i drugi put g. 1908. (akt predsedništva pokrajinske vlade dne 29. okt. 1908 br. 5299 pr.).

G. 1909. nastavlja i proširuje »Savez« prijašnje godine započete akcije. Osobitu pozornost i rad posveti Bohinju. Zimski šport je oživio priređivanjem posebnih zimsko-športnih vlakova uz sniženu cenu, prometno društvo u Bohinjskoj Bistrici pod vodstvom župnika Ivana Pibera te pomoćju odbornika Iv. Ravhekara te A. Mencingera se je pobrinulo za udobnost športnika dobro uređenom restauracijom pokraj sanjkalista, koju je vodio Ravhekar; za letne gostove u Bohinjskoj Bistrici se je počeo graditi park i kupalište »Danica« pokraj Save. Jer nije bilo do tada u Bohinjskoj Bistrici većeg hotela koji bi bio zadovoljio mnogobrojni poset i već raskošne zahteve, osnova »Savez« hotelsko dioničarsko društvo »Triglav« sa središtem u Ljubljani, koje je nakupovalo od državne željezniške uprave za vreme gradnje Bohinjske željeznice dogradene veće objekte te ih preudesilo u veliki hotel »Triglav« sa depandansom te vilu »Bogomilu«. Opšte zborovanje utemeljenja ovoga društva je bilo 26. sept. 1909 u Bohinjskoj Bistrici. Prvim predsednikom bijaše izabran U. pl. Trnkcczy, potpredsednikom dr. Vinko Gregorič, u upravno veće pako među inima dr. V. Krisper, dr. Pretner iz Trsta i dr. Josip Tominšek kao zastupnik S. P. D. (Slovenskog planinskog društva).

»Savez« je izdao album krasota Kranjske sa 22 umetniškim fotografijama u velikom oktavnom formatu uz popratnju u trim jezicima.

U svrhu razvoja domaćega hotelirstva i gostioničarstva proskrbi »Savez« u toj godini već samostalno priredjenje prvog kuharskog tečaja u Narodnom domu u Ljubljani od 7. jan. do 4. febr. 1909 u koji su bile primljene tek supruge i kćeri domaćih gostioničara i hotelira. Za ovaj tečaj si bijaše osigurao Savez posredovanjem bečke gostioničarske zadruge izvrsnog kuhinjskog šefa i stručnjaka u serviranju. Uz ove predmete su još predavali: K. Govekar, ravnatelj hotela »Union« o knjigovodstvu, dr. Mavricij Rus o hotelskoj higijeni, dr. Krisper o prometu stranaca, pedagogičko i upravno vodstvo pako je bilo povereno savezniškom tajniku g. Fr. Gärtneru - Gorazdu.

U taj tečaj se beše prijavio toliki broj moliteljica, da se je mogla primiti tek trećina. Radi toga je bio već iste godine i to od 15. novembra do 18. decembra drugi kuharski tečaj, koji je bila priredila već novoustanovljena »Gostioničarska zadruga u Ljubljani«, i to isključivo sa domaćim učnim silama. Kuhinju je vodio g. Jan Fiala, sadašnji najamnik kavarne i bara »Emona«, pouku o serviranju pako g. Iv. Kenda, koji je bio baš ove godine na bečkoj strukovnoj gostioničarskoj školi položio ispit učitelja serviranja.

Pod vodstvom g. J. Kende je priredila gostioničarska zadruga već više takovih obljubljenih tečaja, kaošto n. pr. g. 1910. na Bledu, g. 1911. u Kamniku. Ovi kuharski tečaji, prethodnici današnje gostioničarske škole, su naše hotelirstvo i gostioničarstvo, osobito ono srednjih obrata vrlo podigli i ugodno uplivali na higijenu u gostioničarstvu i na izvanjsko ponašanje službenika. Jošte više je to učinila g. 1912. u nakladi »Gostioničarskog vesnika« izašla knjiga »Nauk o serviranju«, što ju je izdao po prof. Hessu g. Alfonz Mencinger te koja je ostala do danas prva i najbolja slovenska knjiga što ju imademo u toj struci.

U unutarnjem životu Saveza se je obavila ove godine promena u vodstvu. Mesto Ubalda pl. Trnkoczyja, koji se je radi zaposlenosti kod gradske štedionice ljubljanske zahvalio na predsedništvu, bijaše izabran predsednikom prof.

Franjo Orožen, koji vodaše Savez do g. 1911. Njemu uz bok stajahu kao agilni odbornici dr. Papež (potpredsednik), dr. Krisper, dr. Murnik, kanonik Sušnik, načelnik Bleda Peternel, i t. d.

Tourist-Office na Miklošičevoj cesti br. 8
(1910—1915).

Ove godine istupi također i tajnik Saveza Fr. Gorazd, jer mu staležne dužnosti gradskog učitelja nisu više dopuštale toliko vremena, da bi mogao sudelovati kod Saveza. Njegovo mesto preuze tadašnji ravnatelj hotelskoga dioničarskoga društva »Union« Karlo Govekar.

G. 1910. se je zimski šport u Boh. Bistrici vrlo podigao. Zimski športni vlakovi iz Trsta, Gorice i Ljubljane dovažahu nedeljom ogroman broj športnika i izletnika; uz zvukove vojničke glasbe na sanjkalištu, a zatim u novo otvorenom udobnom hotelu »Triglav«, se je promenila Bohinjska Bistrica u eldorado, ne samo športnog nego i društvenog života. Savez se je pobrinuo za najširu reklamu u domaćim, a i u českim, bečkim i italijanskim listovima. Ujedno je izdao brošuru »Zimski sport u Bohinju« u slovenskom, nemačkom, italijanskom jeziku, zatim malenu športnu knjižicu »Sanjkanje i sanjkalište«. Za ostalu reklamu Bohinja u letno doba, beše izdana ljubka ilustrirana brošura »Bohinj« u slovenskom i nemačkom jeziku u 6000 svezaka, dokrajčilo se je uređenje g. 1909. započetog parka i kupatila »Danica« i. t. d. Ove godine je Savez učestvovao posebnim odelenjem i na međunarodnoj lovačkoj rastavi u Beču te je u tu svrhu naručio kod akademičkog slikara Rašice 2 velike slike Ljubljane i panorame Triglava. Bijaše odlikovan počasnom diplomom. Na sednici centralne konference austrijskih pokrajinskih saveza, šta se je vršila 1. juna u Trstu, je Savez po svom zastupniku dr. Krisperu energično predlagao, da se nakažu državne potpore ne samo velikim nego i manjim hotelskim poduzećima, kakovih imade baš Kranjska priličan broj te je naveo kao potpore potrebite sve nove hotele na Bledu, hotel »Triglav« u Boh. Bistrici i hotel »Zlatorog« u Ukanci.

Ove godine se je Savezu ispunila davna vruća želja, da se je mogao preseliti iz lokala na dvorištu hotela Lloyd a u lepi reprezentativni, na prometnoj cesti ležeći lokal, kojega je dobio u novosagrađenoj palači »Ljudske posojilnice« (štedionice) na Miklošičevoj cesti br. 8. U tom lokalu je ostao Savez, dotično njegov Tourist Office do g. 1915.

Izvanredna radinost je prouzrokovala Savezu ogromne troškove, koji su se od godine do godine množili. Njegov dug je narastao koncem god. 1909. na 20.000 kruna, svotu, koja je bila za ona vremena već tako velika, da je bila vodstvu početak ozbilnih briga. Glavni uzrok tim troškovima i stanju

društvenih finansa je bio taj, šta se je Savezu prilikom njegovog ustanovljenja obećavala polag državne potpore stalna subvencija od zemaljskog odbora Kranjske u iznosu godišnjih 6000 kruna, od ljubljanskog grada pako 4000 kruna. Dočim je država svoju potporu redovito isplaćivala je ljubljanski grad skrćio svoj godišnji prinos na 2000 kruna, zemaljski odbor pako usled neradinosti pokrajinskog sabora u godinama 1907 do 1909 uopšte nije mogao isplatiti nikakve subvencije.

Da se uredi zdvojni finansi položaj Saveza, se je sazvala kod tadašnje pokrajinske vlade za Kranjsku dne 6. juna 1910. konferenca, kojoj je prisustvovao uz zastupnika autonomnih oblasti i poslanik ministarstva za javnu radnju dr. Schindler. Na toj konferenci se je posrećilo isplatiti društvene dugove na taj način, da je preuzelo ministarstvo javnih radnja 2 trećine, t. j. 15.000 kruna, nakon čega je dr. Krisper iz svojih sredstava poravnao ostatak 5000 kruna.

Jedva šta je bila ta pogibelj za Savez otстранjena, pojavila se je druga. Već g. 1909. su blejski interesenti sa nekom ljubosumnosti pratili velike akcije Saveza u Bohinju, osobito otvorenje hotela »Triglav«, sanjkališta »Belvedere«, kupatila i parka »Danica« i t. d. Ova ljubosumnost se je pojavila konačno u prikrivenoj ali oštroj opoziciji, koja je po Gostiničarskom savezu in njegovog lidera I. Kende zahtevala opšti sabor, te je na zborovanju blejskog promet. društva napadala absolutizam u Savezu i njegovo tobožnje pristransko i slabo novčano gospodarstvo; oštri, politički boj, koji se je vodio tada među slovenskom ljudskom i među narodnom naprednom strankom u Kranjskoj je pretio unesti konačno i u Savez političko strankarsko obiležje.

U takvim okolnostima bijaše sazvan konačno dne 31. maja 1911. nakon trogodišnjeg prekinuća (1908) opšti zbor pokrajinskog Saveza za promet stranaca koji je bio jedan od najburnijih, što jih je Savez doživio. Pokrajinski sabor kranjski je bio međutim usled potpune pobeđe Slo-

venske ljudske stranke postao opet delotvoran a novoizabrani zemaljski odbor je sa dopisom dne 22. aprila 1911 Pokrajinskom Savezu odrekao svaku potporu i to dapače pro praeterito, jer da su okolnosti i razvoj Saveza takovi, da ne pokazuju tobože dovoljnog jamstva za uspješno delovanje.

Kriza u društvu je naišla na vanjsko obilježje u odstupu višegodišnjeg predsednika prof. Orožna već prije opšte skupštine, koju je dakle vodio njegov potpredsednik dr. Krisper vanrednom spretnošću i energijom. Njegovoj rasudi je pošlo za rukom, da je sačuvaio društvo pred razdorom. Velikom većinom su bila uz absolutorij odbora primljena pravila, po kojima je zadobio pokrajinski odbor Kranjske pravo, da imenuje u društveni odbor 10 virilista, pokrajinski poglavar pako pravo, da rasudi u društvenim preporima. Kada je pokraj. predsedništvo odlukom dne 19. juna 1911 br. 2084/pol. odobrilo promenu pravila, se je sastao novi odbor, koji nam već pokazuje **prelaz društva pod pokrajinsku ingerencu**. Predsedništvo Saveza preuzme pokrajinski poglavar Franjo pl. Šuklje, 1. podpredsednikom bio imenovan državni zastupnik Josip vitez Pogačnik, 2. potpredsednikom dr. Papež, u direktorij bijahu izabrani dr. Krisper, dr. Papež te pokrajinski rač. savetnik Lindtner, a članovima središnjeg odbora uz već navedena još i župnik i narodni zastupnik Iv. Piber, kanonik Sušnik, lekar dr. Ivan Benedikt na Bledu, hotelir Iv. Markež u Boh. Bistrici, Ubald pl. Trnkoczy i t. d.

Usled ovog preustrojstva postade pokrajinski Savez opet dionikom redovitih potpora sa strane pokrajinskog odbora, što bijaše tim važnije, jer je ministarstvo za javne radnje naročito izjavilo, da je buduće nakazivanje državnih subvencija odvisno od prireza autonomnih opština k Saveznom budžetu. Pokrajinski Savez je bio sada u finaćnom obziru upravo sjajno dotiran (snabdjeven). Kako već rečeno, bijahu zaslugom ministarstva i dr. Krispera izplaćeni svi stari dugovi a pokrajinski odbor je isplatio potporu tekuće godine i svih ostalih od godine 1907. do 1910.

Ovo dobro novčano stanje se odrazuje i u umnoženoj delatnosti Saveza, što poče izdavati vrlo lepe reklamne brošure i kažiputeve. Tako izade ove godine krasno ilustrovani vodič »Veldes am See« sa prikladnom naslovnom slikom u narodnoj ornamentiki u 3000 komada te tiskana brošura »Wochein«. U Bohinju se otvori uz izdašnju potporu Saveza redoviti promet omnibusi k Bohinjskom jezeru i natrag tri puta na dan. Omnibusi nose naslove Pokrajinskog saveza za promet stranaca. Savez sazove konferencu u svrhu redovite paroplovitbe Bohinjskim jezerom. Savez učestvuje i kod velike međunarodne izložbe za promet stranaca u Berlinu, koja se je vršila iste godine od 1. do 20. jula u dvorani zoologijskog vrta. Za ovu izložbu si nabavi dve ljubke figurine, predstavljajuć u visokim staklenim ormarima Gorenjku u narodnoj nošnji te belokranjsku nevestu. Izložbu, koju su krasile i ulepšavale slike Bleda, Blejskog jezera, Boh. Bistrice, Bohinjskog jezera, Velog polja, i triptikon Triglav, osim ovih uzorci narodnih nošnja i gradnja, fotografije sviju većih letovišta te zimskog športa u Bohinju, napokon jošte narodne pletenine te šta se je uz ove izložene predmete razdelivao i bogati reklamni materijal Saveza, sve to je aranžirao sam dr. Krisper te pridobio Savezu počasno diplomu berlinske međunarodne izložbe za promet stranaca.

Ova godina je bila najbolja obzirom na poset stranaca. Već zimska sezona u Boh. Bistrici je bila izvrsna, te prigodom prve smučarske tekme koju je aranžirao Savez iste godine i ogromna prisutnost športnika bila je opširno i s pohvalom napomenuta u tržaškim, praškim i bečkim novinama.

Poset Bleda i okolice izkazuje 7988, Bohinja 3210, Kranjske gore 1036, Toplica 1086 stranaca, broj, koji se kasnije valda nije više postigao.

G. 1912. je obzirom na publikacije Saveza najplodovitija između svih dosadašnjih. Ove godine naime je Savez izdao šta na kažiputevima, šta na vodićima i reklamnim brošurama više od 32.000 primeraka! U izvrsnom obliku i opremi

kao g. 1911. izdade Savez ove godine opet kažiput za Bled u českom jeziku »Bledske jezero« tiskan u Pragi u 3000 primeraka, kojeg česki prevod je preskrbio poznati česki alpinist dr. Dvorsky; ovoj brošuri sledi istotako lepa knjiga »Das Alpenland Krain« u 20.000 komada, izdana prilikom prvog međunarodnog automobilskog natecanja dne 22. juna 1912, kod kojega su međunarodni automobilisti i visoka bečka gospoda primila od naših narodnih dama u hotelu »Union« u Ljubljani prve komade ove knjige.

Sledahu manji, no vrlo potrebiti kažiputevi »Kranjska alpska dežela« (pokrajina) u srbohrvatskom jeziku (3000 komada) koja je bila tako brzo i temeljito rasprodana, da je niti u arhivu Saveza više nema, zatim brošurice »Kranjska gora« te »Kronau« u slovenskem i nemačkom jeziku 3000 primeraka, najposle reklamni prospekt brošurica »Kamnik« u hrvatskom, českom, nemačkom, italijanskom jeziku, koja brošura je bila također potpuno rasprodana te se ne može više dobiti. Željezničko ministarstvo je iste godine posredovanjem Saveza zapovedilo izraditi vrlo lepe i u vrlo živahnim bojama tiskane reklamne plakate »Krain« što prikazuje gore, u glavnoj slici Bled, odozdo pako u manjim slikama Ljubljani i Bohinj. Slike okružuju narodni ornamenti u narodnim bojama.

Uz ogromni broj novih brošura je Savez razvijao živahniju reklamu za našu pokrajinu u novinama i revijama »Slovanski Turista«, »Politika«, »Der Fremdenverkehr« i t. d.

Konačno je Savez naručio sa posebnim odobrenjem i potporom pokrajinskog odbora kod akademičkog slikara Rašice 4 velike slike »Postojnska špilja«, koje su prešle u vlasništvo pokrajinskog muzeja.

Također i god. 1913. razvija Savez u pogledu reklama nadasve plodovito delovanje. Ove godine se ne ograničuje više na brošure u susednim jezicima bratskih naroda, nego izdade kažiput i u svetskom jezicima inih velikih naroda. Po uzoru brošurice »Kranjska alpska dežela« izda brošuru »Alpine country Carniola« u engleskom, »Pays alpestre Car-

niole« u francuskom, »Alpy Krainskie« u poljskom te »Krañska alpska země« u českom jeziku, svaki jezik u 3000 otisaka. Iste godine izdade jošte knjižicu »The Duchi of Carniola« u englesko-amerikanskom narečju, koju je priredio tadašnji konzul u Sedinjenim državama američkim, naš domorodac John Shwegel bez dvojbe najlepšu publikaciju šta jih je Savez izdao prije rata. U toj knjižici se nalazi med razmerno kratkim, a za brzu orientaciju posvema dostatan opis priopštenih tolik broj krasnih fotografskih snimaka i izvrsno pogodjenih otisaka u bojama po vrlo uspelim slikama slikara naših domaćih naravnih krasota, da tvori ova knjižica jošte danas usprkos promenama državnih i političkih odnošaja dragocenu bibliografičku retkost (ta Savez imade jedva jošte 20 otisaka!)

Francusku brošuru »Pays alpestre Carniole« je Savez ove godine uspješno upotrebio za međunarodno izložbu u Lyonu, na koju je poslao u svrhu reklame 300 komada.

Ove godine je došao Savez prvi put u užu doticaj sa Hrvatskim društvom za promet stranaca u Zagrebu, kojemu je pridodala za njegovu u srpskom jeziku izdanu propagandnu brošuru o jugoslovanskim pokrajinama Austro-Ugarske 6 stranica za Kranjsku.

Jer je bio ove godine već drugi otisak brošure »Die Wochein« potpuno raspačan, izdade Savez kratak opis »Die Wochein«, da udovolji najnužnijim reklamnim potrebama. Ove godine je bio među 23. in 27. augustom Hrvatsko-slovenski katolički zbor u Ljubljani, koji se je razvio u veličanstvenu pučku manifestaciju. Na predlog Saveza se je kod organiziranja nastupa ljudskih množina, polagala osobita važnost na pravilne narodne nošnje te beše u tu svrhu izdana tiskana pouka, kako da se imade negovati i sačuvati prave narodne nošnje, gorenjske, ljubljanske i belokranjske. Savez je osim toga izdao 8 lepih snimaka narodnih nošnja na finoj artiji sa ukrasom kranjskog pokrajinskog grba te za svoju zbirku koje zadaća jest, da sačuva prvobitnost u tome, nabavio 4 kompletne gorenjske narodne nošnje.

Poset naših letovišta se je ove godine kao i prijašnjih vrlo veselo razvijao. Tako bileži Bled sam g. 1913. 5915 stranaca a i ostala letovišta, osobito Kranjska gora, gdje je bio Savez sagradio u Pišenci kupatilo »Jasna«, se dižu i razvijaju pod promišlenim i umstvenim vodstvom i potporom »Pokrajinskog saveza«.

Svojim inicijativnim, razumnim radom, bogatim na uspesima je pridobio »Pokrajinski savez« malene kranjske pokrajine također i kod bečkih ministarstva **velik ugled** i toli jaku poziciju, da su morali s njome računati, premda je bila od svog početka odlučno slovenski i usprkos suprotivštinam ostalih pokrajinskih saveza, koji su bili većim delom nemačko-nacionalni, također i u takozvanom tuđinačkoprometnom zborovanju i u centralnoj konferenciji austrijskih pokrajinskih saveza, gdje je našao tek u českim pokrajinskim savezima prilično hladnu potporu. Zasluge u ovome imade prije svega njegov stalni delegat **dr. Krisper**, koji je sa svojom imponirajućom svetovnom i juridičkom izobrazbom, taktičnim i političnim talentom postao glasovitim u tom Slovencima ne baš naklonjenom krugu kao jedan prvih autoriteta na polju prometa stranaca; usled njegove jake osobnosti, koja je važila a ne brojila, su se razbili svi pokusi tirolskih, koruskih, štajerskih nacionalaca, da bi majorizirali slovenski promet stranaca u svoju svrhu.

Sva ova velika radinost pokrajinskog Saveza je morala a i je poticanjem uplivala na inicijativu u njoj upisanih korporacija a preko ovih na posebnike, zainteresovane na prometu stranaca. Gostione i hoteli, osobito na Bledu i u Bohinju, na radovljiškoj ravnici i u gornjoj savskoj dolini a i u Ljubljani, gdje se je podigao polag ponositog »Uniona« g. 1908. istotako lepi park-hotel »Tivoli« u narodnom slogu, su dobivali ono što jim je do sada prilično manjkalo — konfort. Usled naputaka Saveza su polagali osobito važnost na zdravu pitku vodu, na dobru, ako moguće električnu rasvetu, na snagu i udobnost kupatila i higijenskih uredaba, na dobru kuhinju i propisno serviranje, na pozornu podvorbu

i na svih onih tisuć malenkosti, koje razmažen stranac odmah ugodno opazi ili se pako radi pogrešaka ozlovolji. U većim letoviškim krajevima se je Savez pobrinuo za ukras dotičnog mesta, zasadajuć drvorede i parke, postavljajuć klupe, a osnovaše se i automobilne sveze, tako iz Lesca na Bled, iz Boh. Bistrice k Boh. jezeru, iz Ljubljane u Savinjsku dolinu i Celje, iz Škofje Loke u poljansku i selšku dolinu.

Najveće poticanje je dala gornjesavskoj i bohinjskoj dolini bez dvojbe netom otvorena bohinjska željeznica, koja je Savez naša potpuno spreman. Ljudi velikog vidika, kao što I. Peternel, A. Dolničar i V. Repe na Bledu, I. Markež i I. Ravhekar u Bohinju su odmah upoznali njezinu važnost. **Ravhekar je bio jedan od najidealnijih pionira** obzirom na promet stranaca. Bistrim pogledom je pogodio veliku lepotu i privlačivost Ukance, zapadnog svršetka Boh. jezera i ondje sagradio uz velike žrtve prvi planinski hotel »Zlatorog«, koji je kasnije S. P. D. od njega preuzelo. U Boh. Bistrici je bio prerano umrli gostioničar **Markež** jedan najoduševljenijih propagatora prometa stranaca. On je sagradio u blizini kolodvora svoj ne baš veliki ali izvrsno opremljeni hotel, koji je pod vodstvom njegove udovice jošte danas očuvao svoj dobar glas.

Polag Gorenjske je promet stranaca vrlo napredovao i u našoj na žalost za sada izgubljenoj Postojni. Komisija Postojnske špilje kao članice »Saveza« je raširila po čitavoj Austro-Ugarskoj i susednim državama krasne plakate Postojnske špilje, gdje je popravila električnu rasvetu i ukasila prilaz. Sem toga je izdala lepu ilustrovanu knjigu o špilji samoj u trim jezicima, k tome bezbroj uzornih fotografija i razglednica. Tradicionalne svečanosti u špilji su primamile svake godine na tisuće gostova — a i u običnim danima se je broj međunarodnih posetioca — Engleza, Francuza, Čeha i t. d. sve to više množio. Sudbonosna godina 1914. je počela za Savez kao obično sa zimskom sezonom u Boh. Bistrici. Zimski šport se je obogatilo sa smučarskim tečajevima i natecanjem, što jih je Savez ove godine prvi put organizovao.

Poset je bio i ove godine vrlo povoljan. Iste godine je kupio nemački hotelir Trittenwein sve hotelske zgrade bivšeg hotelskog dioničkog društva »Triglav« u Boh. Bistrici, koje je bilo došlo već g. 1910. u težak položaj te je moralo usled nedovoljne potpore od strane austrijskih ministarstva g. 1912. likvidirati.

Važnije nego ove pojave su bile promene koje su se izvele ove godine u nutarnjoj organizaciji Saveza. Ove godine i to meseca januara se je dogodila u Savezu ona velika preosnova, koja mu je oduzela značaj slobodnog udruženja i dragovoljnog rada prvobitnih interesenata prometa stranaca kao privatnog društva, te ga preustrojila u službeni zavod zemaljske uprave te mu pridoda od zemaljskog odbora imenovane odbornike koji su bili tek savetnici direktorija.

Ovo preustrojstvo se je pripravljalo već od g. 1912. Kranjska je od g. 1911. kao što već napomenusmo, žrtvovala za domaći promet stranaca znatne svote, te se je referent za promet stranaca dr. Lampe u pokrajinskom saboru sa vlastitom inicijativom i energijom zauzimao za čim veći razvoj ove grane, koje narodnogospodarsku važnost za čitavu državu je bio finačni talenat odmah upoznao. Pokrajinska subvencija je iznosila 4000 kruna, a osim toga se je Savezu isplaćivala za naročite akcije osobito na polju domovinskog sačuvanja još izvanredna potpora 2000 kruna. Uz sve ove velike novčane doprinose, koji su bili mnogo veći nego oni ostalih austrijskih pokrajina, je nastojao pokrajinski poglavar dr. Šusteršič, koje je preuzeo dne 16. februara posle odstupa prijašnjeg pokrajinskog poglavara Sukljeja, predsedništvo Saveza, isposlovati kod ministarstva javnih radnja veću državnu potporu. Tadašnji ministar Čeh dr. Trnka, je opećotvano pokazao svoju naklonjenost slovenskim težnjama, pak je bio vezan u tome na razdelitveni ključ, što je bio utanačen posle dugotrajnih pogađanja u sednicama centralne konference austrijskih pokrajinskih Saveza za promet stranaca, glasom kojeg ključa je dobivala Kranjska godišnjih 10.000 K

državne subvencije. Sporazumno sa dr. Šusteršičem se je našao izlazak na taj način, da je ministarstvo javnih radnja zaključilo nakazati Savezu još dodatnu subvenciju 3000 kruna, ali uz izričnu pogodbu, da se taj iznos upotrebi u svrhu domovinskog sačuvanja. Ovaj ogranak se do tada još nije kod nas negovao niti baš u nijednoj organizaciji. Bilo je dakle potrebno, da se taj zavod istom utemelji. Najjednostavnija misao, koja je konačno i pobedila, je bila, da se ta organizacija priključi postojećemu već Savezu. No, jer je bila briga za domovinsko sačuvanje u prvom redu stvar pokrajinskog odbora, se je ideja, da se pretvori pokrajinski Savez za promet stranaca u pokrajinski zavod, sve to više učvrstila. Na taj način je razumljivo, da je pokrajinski odbor Kranjski u sednici dne 24. jula 1912, na predlog zastupnika Pibera primio zaključak, kojim naruči pokrajinskom odboru, »neka promisli, ne bi li bilo dobro, da se podredi organizacija za unapređivanje prometa stranaca u Kranjskoj po uzoru pokrajinskoga zavoda za unapređivanje obrta, ili na koji drugi način podredi nadzorništvo pokrajine.

U tekućoj godini 1913. je pripremio pokrajinski odbor sve potrebno u smislu tog zaključka, osobito u samom odboru pokrajinskog saveza; utemeljenje naime pokrajinskog zavoda se nije moglo izvršiti, dok je Savez još postojao kao društvo, dakle kao dragovoljno, slobodno, premda jako subvencionirano a toga radi i vrlo odvisno udruženje. Zaključkom društvenog odbora je zatim dne 22. decembra 1913. u istini bio pod predsjedništvom dr. Papeža poslednji opšti zbor društva »Pokrajinski savez za promet stranaca u Kranjskoj«, u kojem su šta osobno prisutni, šta pooblašteni zastupani odbornici velikom većinom zaključili, da se svojevoljno razide društvo i utemelji »pokrajinski zavod: Pokrajinska zveza za promet stranaca i turistike u Kranjskoj sa afiliranom pokrajinskom centralom za domovinsku zaštitu u vojvodini Kranjskoj, po uzorku tirolskog »Landesverband für Fremdenverkehr«. Kao uzrok, šta su se razišli, navadali su to, da se pokrajinskim zavodom osigura organizaciji veća

stabilnost te da se ju oslobodi od osobnih mnjenja i upliva te od »opozicijskih stvorova«, koji se mogu pojaviti u svakom društvu te dobiti i većinu. Politički uplivi, koji su prisilili društvo bez dvojbe na taj korak, su bili jači od onih glasova, šta su naglašivali da se tim oduzme organizaciji podloga dragovoljnog a baš radi toga idejalnog sudelovanja širih krugova u prometu stranaca i da je već radi toga kritika i opozicija potrebit elemenat za zdrav razvoj svakog društva.

Na temelju zaključka opšteg zbora se je početkom godine 1914. proglasio dragovoljni razilazak društva »Pokrajinski savez za promet stranaca u Kranjskoj« te beše osnovan dne 7. januara 1914. gore imenovani pokrajinski zavod. Predsednikom, pravilnije načelnikom postade pokrajinski poglavar dr. Šušteršič, potpredsednikom dr. I. Gruden i dr. Praunseis, članovima, dotično savetnicima imenova pokrajinski odbor među ostalima i gospodu: Janka Benedika, Florijana Janca, profesora Eugena Jarca, Otona Grebinca, Mihovila Černe, Josipa Kendu, grofa Barbo, Ivana Pibera, Andriju Perka, dr. Vladimira Pegana, Augušтина Zajca i t. d. Osnovan bi još i naročit direktorij, sastojeć iz gospode: dr. Papeža kao načelnika, dr. Krispera, dr. Gregorića i H. Lindtnera. Načelnikom pokrajinske centrale za domovinsko sačuvanje bijaše imenovan kanonik dr. Gruden.

Nova organizacija je bila dakle stvorena. A još prije, nego je počeo novi pokrajinski zavod pravilno delovati, jer tik pred početkom letne sezone prekinula njegovo delovanje i celokupni razvoj prometa stranaca u Kranjskoj plamteća zublja svetskog rata. Priličan broj stranaca osobito inozemaca, što su bili meseca jula 1914 već na Bledu i na Gorenjskem, je kod prvih znakova naveštenja rata naglo ostavilo naše krajeve, u kojima je kroz mnogo godina utišalo svako veselje letnog letoviškog vrveža. Kad je g. 1915. počeo rat i protiv Italije u neposrednoj blizini gorenjskih letovišta — su ista potpunu zašutila. Savez je zaman pokušao smanjiti sve to veće teškoće aprovizacije, sve to veće zahteve i obesti vojnih komanda, koje su promenjivale hotele i domove, zdra-

vilišta u bolnice, vile u vojna skladišta te suzile svako slobodno gibanje u zemlji, u kojoj bijaše proglašeno okružje ratne crte. Propadale su prometne uredbe u Vintgaru i kod Savice, propadalo je sanjkalište Belvedere, kupatila Danica i Jasna. Promet stranaca je našao svoj izraz lih u dolasku i pašovanju obesnih pruskih i mađarskih četa ili napokon u žalosnom prolasku siromašnih ruskih, srpskih i talijanskih zarobljenika.

Subvencija grada Ljubljane je izostala, potpora pokrajinskog odbora se je na polovicu skrćila. Savezni tajnik Karlo Govekar je bio pozvan u vojničku službu. Tourist-Office na Miklošičevoj cesti 8, koji nije imao više nikakvog smisla, je bio zatvoren dne 6. novembra 1914. Pisarna Saveza se beše preselila u odvetnišku pisarnu g. dr. Krispera, gdje se je uradovalo tek od 2.—3. sata poslepodne ali i tada bez poseta stranaka. Dne 1. februara 1915. je bio lokal na Miklošičevoj cesti 8 uopšte odkazan te se je sav inventar Saveza preselio u posebne prostorije. A ipak je Savez nastojao i u ovim zdvojnim vremenima da sačuva sve ono, što bijaše do sada postigao.

Još januara g. 1915. je organizirao zimski šport u Boh. Bistrici, no poset tada još izvan pogiblji nalazeće se Gorice i Trsta bio je vrlo slab; sveza vlakova nije funkcionirala; vojničke oblasti već slute »oluju« koja se pripravlja dole na vrućem jugu.

Tko bi proučavao akte Pokrajinskog Saveza iz ratnog doba, ne bi bio kadar proći, a da se ne bi divio neostrašivom i neumornom dr. Valentinu Krisperu, koji je već toliko vremena i brige i novaca žrtvovao za svoj »Savez«, a i njegovoj plemenitoj i nesebičnoj ljubavi do trpećeg bližnjega, gdje mu hrli kao zapovednik spasujućeg broda na pomoć, da ga spasi gospodarske propasti.

Kad upozna dr. Krisper, da će rat trajati više godina, opazi ujedno, da preti našim hotelirima propast, ako se ne uvede spasujuća kreditna akcija. Treba da se naglasi, da je

izašla inicijativa kao što u svoje vreme kod gostioničarskih tečajeva, kod gostioničarskih škola, tada u gostioničarskoj potpornoj akciji od njega a ne od najbliže zainteresovanih sveza i zadruga. — Da može organizirati i izvršiti rad oko te kreditne pomožne akcije treba mu opet nužno pisarne za Savez. Njegovoj agilnosti se posreći, da je našao u zgradi seljačke štedione na Dunajskoj cesti 18 dva prikladna lokala gdje se otvori dne 1. novembra 1916. opet Tourist-Office; a već prije se je na inicijativu dr. Krispera organizovala 26. augusta 1916 kod pokrajinske vlade naročita »Pokrajinska komisija za državnu potporu hotelskih poduzeća u Kranjskoj« pod predsedništvom vladinog savetnika dr. Praxmarera sa članovima dr. Krisperom, pokrajinskim odbornikom dr. Peganom i dr. Souvanom, savetnikom fin. prokurateure te pokr. koncipistom dr. Antonom Milavcem kao tajnikom. Ova komisija utanači za 45 gorenjskih hotela i gostiona potrebitu kreditnu potporu 255.685 K. Pošlo joj je za rukom, da je preuzela gradska štediona u Radovljici finančnu konverziju visećih dugova.

Polag ove akcije sudeluje Savez po dr. Krisperu i u drugim pomožnim akcijama za pridobiće kredita domaćemu hotelirstvu, koji je imao svoj temelj v godini 1917. ustanovljenom vojnokreditnom zavodu u Celovcu te je istu akciju doveo g. 1918. do ugodnog rešenja, koju je pako zaprečio raspad austrougarske monarhije.

Od umanjenih subvencija, koje dolaze samo još od ministarstva, pokuša Savez jošte uvek barem za silu uzdržati u pogiblji se nalazeće prometne ustanove stranaca. Tako je nakazao g. 1917. župniku Iv. Piberu u Gorjama, kojega zaslugom se je bio Vintgar održao do početka vojne u uzornom stanju 1500 K, zatim g. 1918. 2000 K. Dr. Krisper se je već tada bavio sa nacrtom, da ustanovi stalan fond za uzdržavanje i popravak Vintgara.

Naručio je vojne slike sa bojišta na Soči te slike vojnih prilika u Ljubljani, kipove zaslužnih muževa i vojnu literaturu za ratnu zbirku domovinske centrale.

A i Savez se priprema za promenu postojećih neznosnih prilika, koje pokazuje majska deklaracija Jugoslovenskog kluba od g. 1917.: Sjedinjenje sviju austrijskih Jugoslovana, zatim pako sjedinjenje Jugoslovana uopšte.

Goriška bojišta su postala dobra privlačiva tačka za međunarodnu publiku, jer mir ne može biti daleko i bojišta će biti dakako naša. Zato se je većalo u sednicama Saveza o zajedničkim konferencama kranjskih i goriških hotelira i gestioničara za zajedničku organizaciju, da budu tim bolje pripravn, kad dode velika navala stranaca u naše krajeve na naša bojišta . . .

Meseca maja 1918 je bio Savez u vrlo žalosnim finansijskim prilikama. Pokrajinske subvencije se od g. 1915. nisu više isplaćivale, a grad Ljubljana je bio dapače od g. 1913. u zaostatku. Savez bi bio morao primiti od ovih subvencija preko 20.000 K; a jerbo jih nije dobivao, je bilo sve njegovo delovanje tek životarenje. Da se učini tome konac, se je sazvala dne 31. jula 1918. sednica glavnog odbora, koja je bila ujedno poslednja tog pokrajinskog zavoda. Zaključile su se nekoje nuzgredne promene pravila, dotično pravilnika, koje je pokrajinski odbor potvrdio dne 21. oktobra 1918, dakle sedmicu prije preobrata. Pokrajinski odbor je imenovao 15—24 osoba odbornicima, grad Ljubljana 2, zbornica za trgovinu i obrt 1, osim toga se utemelji mesto konzulenta. Predsednikom bi postavljen pokrajinski poglavar, njegovim namestnikom referent za promet stranaca. Glavni zaključak je bio taj, da je direktorij dobio oblast obzirom na nesigurna i burna vremena, da lako zaključ, i radi u svim stvarima u kojima je inače imao pravo odlučivati glavni odbor.

Direktorij, u kojem su bili gg. dr. Papež kao predsednik, školski nazornik Anton Maier kao njegov namestnik, pokrajinski odbornik dr. Pegan, dr. Krisper, te narodni zastupnik župnik Iv. Piber, je imao od toga vremena neobično mnogo sednica, do 17. oktobra ništa manje nego 12, kojih zaključci pako su bili svi više priprava za budućnost. Ras-

pravljalo se je o kinokoncesiji za Bled, o vožnji motornim čamcima blejskim i bohinjskim jezerom, o putujućoj pisarni s obzirom na akciju Saveza »Österreichischer Verkehrsband«, naslednika »Centralne konference«, koja si je domišljala nekakav monopol za čitavu Austriju, dakle i za Kranjsku.

U ovo poslovanje, koje je imalo više značaj razmišljanja i snovanja, dode 28. oktobra 1918. iznenada udarac državnog prevrata i oslobođenja austrijskih Jugoslovana od tisuć-godišnjega ropstva. Posledna sednica direktorija Saveza dne 18. novembra t. g. imala je samo jednu jedincatu tačku: Oduševljeni pozdrav bratskomu hrvatskomu društvu za promet stranaca u cik zore nove slobode.

Val političkih i državnih revolucija u Srednjoj Evropi nas Slovence doduše nije našao posvema nepripravne, no ipak smo morali žrtvovati mnogo naših sila u prvim mesecima prevrata svojoj samoobrani; morali smo grozeću pogibelj deorganizirane austrougarske armade, koja se je vraćala kući preko naše zemlje odvrnuti i koliko moguće brzo otprovati. Morali smo sabrati sve sile svoje organizatorične sposobnosti, da smo izvršili prelaz iz stogodišnje austrougarske nadvlade u novorodenu jugoslovansku slobodu, koliko moguće mirnim putem bez većih udaraca i neprilika.

Zadaća, koja je nastala sada za vodstvo prometa stranaca je bila takova, da je daleko nadmašila slabašnu moć zavoda bivše malene kranjske pokrajine. Ujedinjena Slovenija se doduše nije obistinila u onom opsegu kaošto su to sanjale generacije slovenskih idealista od g. 1848. napred, a ipak je nakon dodelenja čitave donje Štajerske, Prekmurja i dela Koruške narastao opseg te pokrajine na dvostruko veličinu nekadašnje Kranjske. Nova okružja prometa stranaca uz živahan promet te krasna letovišta i kupališta su zahtevala i za sebe onu brigu, kakvu su uživala prije pod austrijskim premda nemačkonacionalnim savezima barem u gospodarskom obziru. Gorenjska pako je bila potpuno

osakaćena i porušena, što se tiče prometa stranaca i prometnih gradnja; zamene za staru publiku većim delom nemačku i mađarsku, nema, narod osiromašio itd.

Sastanak prometnih interesenata gorenjskih, koji bijaše sazvan već 23. januara 1919. na Bledu, je to stanje oštro naglašivao te izrazio vrlo odlučno očekivanje, da će dotične oblasti i organizacije — a mislilo se je ovdje na narodnu vladu i Pokrajinski Savez — svom energijom popraviti i izlečiti barem najgore rane koje je rat zadao prometu stranaca.

Najviše je patilo naše najvažnije letovište i kupalište Bled. Zato je Pokrajinski Savez usprkos slabašnim sredstvima, kojima je raspolagao, dovolio blejskomu prometnomu društvu odmah 2000 K za administrativne i pisarničke troškove, 2000 K za popravak Zdraviliškog doma i 1000 K da se opet uredi park na Straži i putovi do razgledišta »Osojnica«. Ispostljavao je kod povereništva za javne radnje iznosa 5000 K za Zdraviliški dom te bezplatnu dobavu drvca za gradnju iz državnih šuma. U sledećim pogađanjima je doznačilo povereništvo za javne radnje blejski opštini za popravak pristanišča 20.000 K, a prometnom društvu stranaca na Bledu pako 10.000 K.

Posledica ovih brzih i izdašnih pomoćnih akcija se je pokazala prije svega time, da je oživilo društvo prometa stranaca na Bledu, gdje su bili hotelir I. Kenda i pokojni mag. pharm. Hug. Roblek glavni pokretači. Popravio i očistio se je Zdraviliški dom, koji je služio u vojni kao bolnica, raširila se je sadašnja Ljubljanska cesta sa pešputem i na desnoj strani, demolirala se je u blizini hotela Jekler stara seljačka kuća, doduše tip staroblejske zgrade, ali velika prometna zapreka, popravila su se razrušena pristaništa i načinio se je nov put na »Osojnicu«. Društvo za promet stranaca na Bledu je počelo i samostalno sa reklamom za Bled, a nije imalo pravoga uspeha. Untoč svim popravcima i naporima je početkom juna izgledalo, da će ove godine cstati Bled prazan. U ove doista zdvojne odnošaje je sada

posegao novoustanovljeni Jugoslovanski generalni komisarijat za promet stranaca i turistiku.

Dne 22. maja 1919 podali su članovi direktorija dr. Krisper i dr. Papež, koji su bili ostali Kranjskom pokrajinskom Savezu do svršetka verni, svoju demisiju te su zamolili pokrajinsku vladu za Sloveniju, neka pretvori prvobitni pokrajinski zavod u smislu posavetovanja i zaključka interesenata prometa stranaca na Bledu na način, koji odgovara nemirnim i nesigurnim vremenima u državni komisarijat sa stalno plaćanim državnim činovništvom. Dne 30. juna 1919. je uzela pokrajinska vlada razilazak Pokrajinskog Saveza na znanje te je odobrila ujedno provizorični statut »Jugoslovanskog generalnog komisarijata za promet stranaca i turistiku« kao državnog zavoda, pod neposrednim vodstvom i nadzorništvom povereništva za javne radnje. Ovo povereništvo je doznačilo odlukom pokrajinske vlade Jugoslovanskom generalnom komisarijatu ujedno iznos 10.000 K, kao prvi obrok državne subvencije.

Do konačnog uredjenja državnog zavoda vodahu stari pokrajinski zavod i nadalje kao gerenti dr. Krisper, dr. Papež i školski nadzornik Maier. Tajnicima bijahu imenovani Alfonz Mencinger i Rudolf Badiura; prvi je otkazao službu već g. 1919.

Izvanredne okolnosti pako zahtevahu i izvanrednih napora. Komisarijat jošte nije bio pravo utemeljen, već se pojavise ogromne zadaće. Neprijateljske nam sile u Parizu već su na poslu, da nam Slovencima, kojih sedinjenje sa Jugoslavijom je presenetilo, kaošto nam je to danas pozitivno poznato, čitavu Evropu a osobito neugodno našeg zapadnog suseda, geografično osakate i ako je iole moguće, podjarne. Naši delegati na mirovnoj konferenciji su zahtevali neophodno potrebitih propagandnih sastavaka i brošura u francuskom jeziku, da razbistre odlučujućim i nama naklonjenim francuskim, američkim i japonskim krugovima naš pravi položaj, naše pravo i naše čeznje. Tada se je latio generalni komisarijat pod vodstvom dr. Krispera u zajednici

sa narodnim svetom tog velikog posla te je izradio i izdao u najkraćem vremenu krasnu propagandnu knjigu, bogato ilustrovano i sretno koncipirano: *L' aigle allemand regarde encore vers Trieste* (Nemački orao već vrebao na Trst), *Le piliér yougoslave de la défense* (Jugoslovanske temelj — branioc), *Le cri d' un peuple en danger* (Vapaj u pogibljivi se nalazećega naroda).

To je naslov ove vrlo uspešne knjige, koj prikazuje na 32 tiskanim i 38 krasno ilustrovanim stranicama naš povesnički kulturni i politički život tako jasno i lepo, kratko jezgrovito, kao to do tada nijedna slovenska knjiga.

Tako obavlja Jugoslovanski generalni komisarijat odmah početkom prevrata narodnu obranu, koja bi mogla biti uzorom svim našim sadašnjim mladim obrambenim društvima.

Na zdvojni vapaj iz Bleda pako je organizovao Jugoslovanski generalni komisarijat odmah široko zasnovanu reklamu u Zagrebu, osobito pako u Beogradu pomoćju našeg gorenjskog zemljaka dr. Janka Olipa. U Beogradu se pojave slike naših letovišta osobito Bleda, srpske i hrvatske gradove od Beograda do Skoplja i od Pančeva do Dubrovnik poplavi brošura »Slovenske Alpe«, pisana hrvatskim jezikom, srpski maturanti, potujući v Sloveniju i na Bled bijahu primljeni sa neopisivim oduševljenjem od narodno preporođenog Bleda. Valovi nacionalnoga oduševljenja su se počeli svuda u Sloveniji praktično izvadati na polju prometa stranaca. Hotel »Slon«, drugi najveći hotel u Ljubljani, hotel Malnar, Luisenbad, lečilište Rikli na Bledu prelaze u ruke svestnih Slovenaca: Hedžeta i Koritnika, Ivana Kende, Julke Molnarjeve, dr. Friderika Babnika itd., a uz ove čitav niz vila. Uređeni bijahu nedeljni izletnički vlakovi uz 25% popusta, organizovana bijaše automobilska vožnja među Lescima i Bledom pomoćju novoutemeljenog od generalnoga komisarijata nadzorovanog društva Alpauto, maksimirane bijahu cene živežu itd. I dogodi se čudo: Bled se napunjuje sa dragima jugoslovanskima gostovima

iz Zagreba i Beograda, Sarajeva i Subotice, napuni se tako, da je bilo prinuđeno blejsko prometno društvo brzozaviti generalnomu komisarijatu: Ustavite dolazak stranaca! Koncem godine je odkupio generalni komisarijat usled zaključka pokrajinske vlade dne 30. oktobra 1919 još i krasan Muhrov posed i lovački gradić pokraj Bohinjskog jezera za 350.000 kruna te osigura slovenskomu prometu stranaca gospodujuću ulogu u Bohinju.

Uvede se odštetna akcija za gorenjske hotele i letovišta te bi učinjeni prvi koraci, da se uvede posebna pristojbina od prodaje zemljišta na Bledu i od prenočišta.

G. 1920. znači daljni napredak. Prije svega se je konačno reorganizovao generalni komisarijat, kojeg pravila je potvrdila pokrajinska vlada u svojoj sednici dne 7. jula 1920. Početkom godine je bilo dodeljeno naimenovanom generalnom komisar vladinom savetniku **dr. Andrejki**, nekadašnjemu članu Pokrajinskog saveza, naročito »Prometno veće«, konzulentom i zastupnikom vlade pako bi imenovan **dr. Krišper**. Generalnomu komisarijatu se je zasigurala stalna državna potpora u lepom iznosu 300.000 K, osim toga i izdašna osobna veresija u ime plate činovnika i pisara. Na taj način ojačan zavod se je latio prije svega posla popravaka. Posvuda je bilo nužno da se ono, što je rat uništio ili pokvario, opet sagrađi, oživotvori, popravi i obnovi. Tako se je popravio, dotično iznova sagrađio put k izvoru Savice. Na Bledu se je još uvek darovalo velike svote prinosa za popravak gotovo raspadnutog zdraviliškog doma, za regulaciju parka i cesta, među kojima se je ona od hotela Malner prilično raširila i za popravak mostova i brvna u **Vintgaru**. Izašao je za **Bohinj** poseban vodić i lep plakat izrađen po domaćem umetniku **Hodniku**. Za Bled je izposlovao gen. komisarijat drugu telefonsku postaju u **Zagorici**, jer ona na kolodvoru u **Rečici** radi udaljenosti za većinu gostova i domaćih ljudi nije imala svrhe. Bled i Bohinj su i ove godine oživeli; protiv svakog očekivanja pako se je podigao poset, kad je tadašnji **prestolonaslednik Kr. Vis. Alek-**

sandar prvi put posetio Bled. Taj poset je pomakao na Bledu mnogo toga napred, što bi se inače ne bilo tako brzo dogodilo. Opet je bila ogromna većina gostova iz našeg juga; meseca jula je bilo teško dobiti sobu na Bledu čak i na tavanu. Generalni komisarijat se je tom zgodom poklonio Kraljevskom Visočanstvu upravo na otoku blejskom, te mu ondje izručio album 25 najboljih slika Slovenije, koje si je prestolonaslednik odmah sa očevitim zanimanjem ogledao te se zahvalio zastupniku komisarijata za lepi dar.

Polag Bleda i Bohinja je komisarijat podupirao i sokolio prometno delovanje u Kranjskoj gori, gdje je preuredio prometno društvo u Štajerskoj te subvencionirao gradnju razglednog stupa na Tolstecu kod Celja.

Glavni posao, kojeg se je latio gen. komisarijat je pako bilo sudelovanje kod vladinih akcija za koruški plebiscit. Radilo se je tada o tome, da se južna obala Vrbskog jezera u kratko doba napuni jugoslovanskim letoviškim gostovima. Prama iskustvu iz g. 1919. se je i ovdje postupalo. Razaslalo se je po svim stanicama i uredima naročit plakat »Koruška Slovenija« izrađen od slikara Maksima Gasparija, te izdalo 2 brošurice o Vrbskom i Klopinskom jezeru, njihovim letovištima, hotelima itd., utemeljila ekspozitura gen. komisarijata za Korušku u Borovljama, dala u nakladu lepa knjižica dr. Oblaka »Šetnja Koruškom Slovenijom« (Izprehodi po Koroški Sloveniji). U slovenskim i srbohrvatskim novinama su svakom sedmicom pozivali članci gen. komisarijata na poset izvanredno lepe slovenske Koruške i njenih jezera. Doista je imao gen. komisarijat veliku zadovoljštinu, da je bila koncem jula južna obala Vrbskog jezera puna jugoslovanskih gostova, a da nije radi toga niti najmanje trpio poset Gorenjske. Žalostan svršetak koruškog plebiscita je prekinuo i onemogućio sav ostali rad i lepe narodne uspehe, koje smo baš radom prometa stranaca mogli zabeležiti upravo na Vrbskom jezeru.

Iste godine J. G. K. učestvovao sa 25 lepim slikama u ckvirima i velikim brojem reklamnog materijala na izložbi

»Hrvatskog Radiše« u Zagrebu, preteča Zagrebačkih vele-sajama te upozorio ondje s time opštinstvo na naša leto-višta i kupališta.

Svršetkom g. 1920. je bio tadašnji voda G. K. Andrejka pozvan u predsjedništvo pokrajinske vlade, toga radi je pre-uzeo vodstvo opet g. školski nadzornik Maier. Pod njego-vim vodstvom se je g. 1921. svršilo više vrlo važnih poslova. Prije svega je oživio te se raširio zimski šport u Boh. Bi-stricti. Športni Savez, koji je preuzeo preuređenje sanjkalista Belvedere i sanjkaških utakmica, te se je u tu svrhu naka-zala subvencija 3500 Din, za uredništvo zimsko-športnih brojeva njezinog lista »Šport« pako 1250 Din, ukupno Din 4750.—. Tajnik Saveza R. Badiura pako je organizovao u zimskim mesecima poučne tečaje o smučarstvu u Ljubljani i u Boh. Bistrici te time mnogo pripomogao k opštem pozna-vanju i zanimanju tog športa. Polag toga su se potpomogla prometna društva u Kranjskoj gori sa 2500 Din, u Boh. Bi-stricti sa 2860 Din, a celjskom odeljenju savinjske podružnice SPD se je za popravak puta u Vražji graben dozvolila ponovno malena subvencija. G. K. je također podupro akciju opštine Solčava te g. industrijalca Robleka iz Žalca, da se je za prvu silu popravila cesta iz Solčave u Logarsku dolinu (200 Din), kamo je prije vodila tek slaba, uska staza u savinjskoj sutesci.

Za podignuće Bleda se je G. K. pobrinuo izdanjem hrvatsko-srpske brošurice »Bled pokraj jezera«, nadalje sub-vencioniranjem automobilskog sindikata Alp-Auto. U Boh. Bistrici su se uvele i poduprle redovite vožnje omnibusima iz Bistrice k Boh. jezeru, a park »Danica« je troškom Saveza prenovio i uredio. Na poticaj i po nacrtu dr. Krispera je opštinski odbor na Bledu zaključio, da se uvede posebne opštinske pristojbine kod prodaja nepokretnina u blejskoj opštini, te je godine 1922. taj zaključak odobrila pokrajin-ska uprava sporazumno sa finansijskom delegacijom, što je vrlo blagotvorno uplivalo na opštinske finansije, te omo-gučilo opštini mnogo uredaba za ukras i u korist prometa

stranaca na Bledu, a prije svega pako koreniti popravak zdraviliškog doma, gradnju novog glazbenog paviljona, raširenje cesta, pešputeva itd.

Najviše posla i materijalnih briga pako je prouzrokovala J. G. K. **gradnja mostova i galerija u Vintgaru**, koja je u jeseni g. 1920. posle mnogih pljusaka nabujata Radovina sasma uništila i odnela. Ovaj posao je nadilazio snagu J. G. K. te se je morao u tome obratiti na pokrajinsku vladu za pomoć. Sa beskatmatnim zajmom 25.000 Din te sa potporom Kranjskog industrijskog društva je bio do sezone Vintgar obnovljen, što je bilo za Bled od najveće važnosti. Osim toga su upućivali gostove na Vintgar novi plakati na svim stanicama.

G. 1921. bijaše J. G. K. preuzet u delokrug ministarstva za trgovinu i industriju, gdje se je utemeljilo posebno odeljenje za promet stranaca. Vodstvo tog odeljenja je preuzeo naš zemljak dr. Ciril Žižek. Njegova inicijativa se je odmah pokazala u važnoj odluci ministarstva trgovine i industrije, kojom se je dolazak austrijskih podanika u letovišta i lečilišta znatno olakšao s time, da je bio Tour. Office u Ljubljani i Zagrebu pooblašten izdavati potvrde za dolazak stranaca u naša letovišta i kupališta. Na temelju ovih potvrda se je dobio odmah vizum kod pristojnog jugoslovenskog konzulata, a da nije bilo potrebno, kao prije toga, slati molbe na ministarstvo nutarnjih posla. Ova potvrda, za koju se je moralo platiti taksu 10 Din za osobu, je sačinjavala vrelo lepih dohodaka za J. G. K. Upliv ove odredbe se je osećao već g. 1921., jošte više pako g. 1922., osobito na Bledu i u štajerskim kupalištima.

G. 1922. znači za promet stranaca u Sloveniji osobito na Bledu i u Gorenjskoj epohalni pridobitak. Njegovo Veličanstvo raš kralj si je izabrao Bled za svoju letnu rezidencu. Prvobitni Windischgrätzov gradić, ležeč na najlepšem mestu jezera i zaokružen krasnim perivojem se je pretvorio u kraljevsko letno letovište »Suvobor«. Bled pako a s njime i čitava Slovenija su postali odmah glasoviti u medu-

narodnom svetu. Dakako da su Blejčani napeli sve sile, da svoje letovište, učine dostojnim kraljevske letne rezidence. Hotel Malner i Petran su se raširili, hotel Toplice se je potpuno prenovio, pokraj njega, baš na križištu Ljubljanske ceste pako je postavila poduzetna njegova vlastnica prvu kavanu na Bledu, koja je postala i ostala središte modernog vrveža. Mletačku noć, što su jo priredili Blejčani, kao prvi poklon kraljevskoj dvojici, ostane svakomu, koji je bio prisutan, u večnoj uspomeni.

Usled izvanrednih odnosa g. 1922. je tadašnji pokrajinski namestnik ministar Ivan Hribar vodstvo J. G. K. ponovno poverio vladinom savetniku dr. Andrejki sa naručbom da pripravi reorganizaciju pr. str. u tom smislu, da se pozove na sudelovanje usled normaliziranja odnosa polako opet sve važnije korporacije i interesente Slovenije tog prometa.

J. G. K. je na predlog dr. Krispera, u dogovoru sa pokrajinskim namestnikom Hribarom poklonio bivši **Muhrov lovački gradić** pokraj Boh. jezera Njegovom Veličanstvu kralju, što se je dogodilo meseca juna na kraljevskom gradu Svoboru na Bledu.

Život i vrvež, koji se je razvijao ove godine na Bledu, je bio što se tiče broja i odličnosti, malone isključivo jugoslovanske publike i nadasve odličan. Bilo je i koncerata i plesova, routa i sastanaka (među ovima treba da napomenimo osobito sastanak slovenskih industrijalaca i automobilista), predvadale su se plivalačke i športne utakmice, tako da je nudaio Bled vanjskim izražajem i mnogobrojncšću međunarodno kupalište.

Njihova Veličanstva kralj i kraljica su se osećali na Bledu izvrsno, te su automobilom posećivali malone sve krajeve Slovenije među njima i Rogačku Slatinu i Kranjsku goru; osobito jim se je svidao Bohinj te dolina Krma, kamo su sve to rađe dolazili u lov.

Ove godine se je ispunila i S. P. D. već dugo negovana želja: šumska uprava mu dade hotel S. Ivan pokraj Boh. je-

zera u zakup na 10 godina. S time je bio hotelskim uredjenjem S. P. D. u Bohinju osiguran monopol, jer je bio posle prevrata i Zlatorog prešao u njegove ruke.

Premda je J. G. K. ove godine morao položiti osobitu pažnju na Bled, ipak nije zanemario ostalih krajeva u Sloveniji. U smislu dobivenih naputaka je pripremljao tvrd temelj, da u buduće debirokratizira Savez te ga učini ljudima čim pristupnijim. Zato je pokušao pozvati u delokrug J. G. K. čim više domaćih društava za promet stranaca, osobito u Štajerskoj, što se mu je i posrećilo. K Savezu su pristupila radina društva u Celju, u Mariboru, u Škofjoi Loki i u Mojstrani. Inicijativom Saveza su se sva ova društva jedinstveno reorganizovala u stranačko-prometna društva, puštajući dosadašnji glavni cilj ukrašivanja pojedinih mesta, kao delovanje drugog reda. Podhvatom Saveza se je utemeljilo i u Ljubljani društvo za ukras grada Ljubljane. Sa S. P. D. su se negovale vrlo srdačne sveze, te su se obedve srodne i istovetne organizacije svuda međusobom podupirale.

Prvi korak državnog zavoda išao je zatim, da se društvo demokratizira, što se je dogodilo g. 1922. time, da se je pretvorio J. G. K. u **Jugoslovanski Savez za promet stranaca u Sloveniji**, koji je bio doduše još uvek službeno udruženje sa pokrajinskim namesnikom kao predsednikom na čelu te od njega imenovanim (30) članovima i pod nadzorštvom i u novčanoj odvisnosti od vlade. Isplaćivalo se mu je redovito mesečnu subvenciju, s kojom je morao gospodariti, jer drugih dohodaka od privatnih interesenata ili javnih korporacija — osim podpore trgovske zbornice — nije bilo.

Ove godine je Savez izdao samo jednu veću publikaciju, ali je ova nadmašila po sadržaju i sjajnoj opremi sve do sada izašle. Ovu knjigu je redigovao dr. Krisper. Knjiga doduše nije došla u knjižare, ali je više delovala propagandistično na međunarodni svet, nego sve dosadašnje publikacije. To je bila u francoskem jeziku pisana knjiga »Vi-

sion de Slovénie«, tiskana u velikom četvornom formatu u Jugoslavanskoj tiskari sa 36 stranicama opisa i 24 stranicama ilustrativnog materijala a osim toga sa 4 krasnima, u bojama tiskanima slovenskim narodnim nošnjama, Bleda i Rogatačke Slatine. Knjiga se je prvi put razdelila među učesnicima međunarodnog invalidskog kongresa, koji je bio polovicom septembra g. 1922. u Ljubljani, dotično na Bledu, te je prouzrokovala kod gostova upravo senzaciju; ta nisu hoteli verovati da maleni slovenski narod može što takva iz vlastite moći. U knjizi su sudelovali sa strukovnim člancima dr. Krisper, dr. Ciril Pavlin, savetnik Rohrman i dr. Andrejka, a na prevodu je radio prof. Debelak.

Iste godine je izdao Savez pregledan opis naših većih kupališta i letovišta u srbohrvatskom i českom jeziku te knjižicu »Jezerko«, sastavljenu od dr. Andrejke i Ige Murija.

Medutim su se rodile Savezu nove brige radi lokala, koji je Seljačka štediona bezodvlačno otkazala za 1. februar 1923. Dogovori radi novoga lokala sa podružnicom Hrvatske štedionice su se vrlo polako razvijali. Ipak se je posrećilo Savezu osigurati si lep nov lokal na Aleksandrovi cesti 8, u koji se je dne 20. junija 1923 preselio, nakon što je od aprila napred uživao kratko gostoljublje u prostorijama Ljubljanskog velesajma.

G. 1922. je vlada odobrila takoder i od dr. Krispera predloženo uvođenje posebnih pristojbina na prenočišta u stranačko-prometnim krajevima. Ovom naredbom su se služila mnoga letovišta i turističke opštine, dakako pogodaba koje je imao predložitelj u mislima, da se upotrebe svi dohotci za podignuće prometa stranaca, nisu se držali. Ovdje je bila nužno potrebna remedura: vlada neka kod budućih odobrenja ovih taksa uvede pogodbu, da se imade ove pristojbine upotrebiti jedino u prometne svrhe stranaca. Ova pristojbina prenočišta je bila pako glavnim povodom, da se je finansirala od njezinih dohodaka u Ljubljani, Mariboru, Celju i Ptuju, tako dugo žudena i već od prvih po-

četaka Saveza predlagana **gostioničarska škola**, koja se je napokon doista otvorila g. 1923. te vrlo lepo uspevala. Glavnu zaslugu kod toga imade dr. Krisper.

U Sloveniji bio je posle preobrata promet stranaca dodeljen povereništvu za javne radnje i to toga radi, što je pod Austrijom promet stranaca takoder resortirao pod ministarstvom javnih radnja. Meseca juna g. 1919. se je ovo povereništvo pretvorilo u gradbenu direkciju, koja postoji još i danas. Ova gradbena direkcija je nadzirala našu pokrajinsku organizaciju prometa stranaca, premda u naredbi o delokrugu ministarstva za gradnje promet stranaca, izuzevši što je površno dotaknuto u članku 7. te naredbe »**uređenje kupališta**«, inače opšte nije napomenuta. Tako je visio promet stranaca u organizatoričnom obziru takorekavši u zraku a to radi toga, jer ove važne narodnogospodarske grane do tada u Beogradu niti poznali nisu. Zasluga našeg zemljaka dr. Cirila Žižeka pako jest, da je prouzrokovao g. 1921. utemeljenje posebnog odseka za promet stranaca kod ministarstva za trgovinu i industriju, kojeg organizaciju je izveo tadašnji ministar za trgovinu i industriju dr. Vekoslav Kukovec ministarskom naredbom cd dne 20. marca 1921. Sl. Nov. br. 97 U. L. br. 132/52.

Po članku drugom ove naredbe izvršuje odsek sve administrativne poslove šta se tiču prometa stranaca, vodi agende stranačkoprometne politike, statistike i narodne propagande, organizuje društva prometa stranaca i njihovih sveza, podupire nastojanje oko uređenja hotelskih, gostioničarskih i drugih obrta, zatim turistike i športa, u koliko su posrednici u prometu sa strancima, vodi kataster svih ovih uređenja, poduzeća i društava, upliviše na vodstva zdravilišta, kupališta i letovišta u svrhu, da se ravnaju po načelima prometa stranaca te podupire njihove stručne organizacije, skrbi za stručno školstvo obzirom na podignuće prometa stranaca, utemeljuje knjižnice stručnih knjiga, unapređuje izdavanje ovakovih knjiga te vodi arhiv reklamnog i propagandnog materijala.

Šefom toga važnoga odseka po kojem se je počeo uva-
dati, u ostaloj državi jošte nepoznati, kod nas već kroz
više desetaka godina prerađeni pravac moderne stranačko-
prometne politike je bio imenovan dr. Ciril Žižek.

Od utemeljenja tog odseka napred je preuzelo mini-
starstvo trgovine i industrije vodstvo prometa stranaca u
državi i osobito u Sloveniji u svoje ruke. Podređenost pod
gradbeno direkciju je bila tek gola formalnost tim više, što
su bili svi poslovi bivšega odeljenja za javne radnje — osim
prometa stranaca — već likvidirali. Zato su bili sa obznanom
predsedništva pokrajinske uprave za Sloveniju dne
20. aprila 1922. br. 4028 (U. I. kom. 41, str. 261) začasno
prenešeni poslovi stranačkoprometnoga referata i nadzorni-
štva nad generalnim komisarijatom za promet stranaca i
turistiku na predsedništvo pokrajinske uprave za Sloveniju.

Sa utemeljenjem oblasti je bilo i ovo prelazno stanje
neizdrživo. Zato je predsedništvo pokrajinske uprave za
Sloveniju u likvidaciji odlukom velikog župana ljubljanskog
dne 2. jula 1923, br. 4768 (U. I. kom. 62, str. 406), izvršu-
jući odluku ministarstva trgovine i industrije dne 5. juna
1923. P. S. br. 328 proglasio sledeće:

1. Sve administrativnopravničke poslove prometa stra-
naca u Sloveniji obavlja odeljenje ministarstva za trgovinu
i industriju u Ljubljani.

2. Ovo odeljenje imade pravo nadzorstva nad svim orga-
nizacijama za promet stranaca i turistiku u Sloveniji i to
obzirom na nutarnju upravu kaošto i obzirom upotrebljiva-
vanja državnih subvencija i nameštenja osoba.

Sa likvidacijom tog odeljenja ministarstva trgovine i
industrije u Ljubljani te podređenjem pod velikog župana
u Ljubljani kao što i onog u Mariboru, šta je bila provedena
na temelju min. naredbe dne 13. marca 1924. U. I. 109/32
i 22. maja 1924. U. I. 179/54 su i agende prometa stranaca
prešle na dotična odeljenja za trgovinu i industriju kod
velikih župana u Ljubljani i Mariboru. Usprkos toj regijio-

nalnoj delitbi je ostala organizacija »Savez za promet stranaca u Sloveniji« do sada jošte sveslovensko jedinstveno udruženje, što je njemu in njegovim interesima samo u korist.

Istovremeno sa tim promenama se je širio g. 1923. u Savezu samom i to u krugovima interesenata, osobito iz Gorenjske i Štajerske sve to jači zahtev po autonomnoj od državnog upliva oslobođenoj korporaciji. Neočekivanu pomoć je dobio Savez od društva »Putnik«, koji su utemeljila ministarstvo trgovine i ministarstvo saobraćaja uz živahnu suradnju dr. Žižeka. Ovo društvo s kojim se je Savez spojio je dobilo od vlade isključivo pravo do prodaje željezničkih listova (karata) u čitavoj državi i za sve pruge. Jerbo je Savez dioničar kod toga društva, dobiva od prodaje putnih listova stalne postotke, koji nadomeštaju gubitak državne subvencije od 6250 Din mesečno što mu bijaše početkom godine 1923. ukinuta.

Ove godine bijaše sazvan od 29. do 31. januara velik kongres za promet stranaca u Zagrebu, koji se je hotelo upotrebit za osnutak zajedničkoga Saveza sviju korporacija za stranački promet. »Savez« je zahtevao na kongresu ujedinenje jednakopravnih pokrajinskih Saveza te se izrazio usled važnih razloga protiv predloženog nacrtu, koji je dopuštao pristup i pojedinim lokalnim društvima. Iskazalo se je godinu dana kasnije, da je bio ovaj nazor opravdan. I u ostalom je Savez po svojim delegatima dr. Steru, dr. Andrejki i ost. odlučno i tvarno posegao u delovanje kongresa. Prilikom toga kongresa je saopštio dr. Andrejka dulju raspravu »Promet stranaca u Sloveniji« u uglednom listu »Nova Evropa«.

I u zagrebačkom »Dom i Svetu« su ove godine redovito izlazili ilustrirani članci pod naslovom »Iz lepe Slovenije«, koje je napisao isti pisac tako n. pr. o Vintgaru, Kranjskoj gori, itd.

Osobitu pažnju se je posvetilo ove godine gornjoj savskoj dolini i Kranjskoj gori. Za ovu poslednju bijahu izdani

kratki opisi u srbohrvatskom i českom jeziku, osim toga je Savez izdao prikupljiv nov kažiput »Gornja savska dolina« u srbohrvatskom jeziku, koji je usled svoga privlačivoga oblika i točnoga sadržaja vrlo obljubljen. Nadalje je izdao Savez ove godine tri lepe plakate (prof. Šantel) za Bled, Rogašku Slatinu i Bohinj - Kranjsku goru u slovenskom narodnom slogu u francuskom, slovenskom, nemačkom, českom i srpskohrvatskom jeziku, od kojih je poslednji obzirom na boje i privlačivost najbolji; rasposlao jih je svim našim većim željezničkim stanicama, inozemskim agencijama spavaćih vozova, svim našim konzulatima in poslaštva te svim podružnicama »Putnika« u državi.

Savez je ove godine podigao društva za promet straraca na Bledu; obnovio je markacije u okolišu te postavio na križištima putna kazala i orijentacijske plakate za šetnje i izlete blejskom okolicom. Pobudom Saveza je prometno društvo popravilo pristup do kapniške jame pod »Babjim zubom« te izravnilo put u jami samoj, koja je prešla u cpskrbu toga društva. Za popravak Vintgara je Savez ove godine iznova žrtvovao 20.000 Din, jer je u zimi 1922/23, velika poplava opet porušila sve galerije, koje su bile istom g. 1921. temeljito obnovljene.

Svi napori Saveza, da se očuva sanjkalište Belvedere u Bohinju su se usled potpunog nerazumevanje sa strane lokalnih faktora, prije svega gospodarskog odbora bistriškoga izjalovile. Također športna sveza kasnije podružnica »Skale« izjavi Savezu, da nije na mestu umetnim načinom usiljivati se radnjama u kraju, kojemu do toga nije stalo. — Delomice je bilo to stanovište i razumljivo, jer je Boh. Bistrica danas eminentno pogranična tačka na državnoj medi sa velikim aparatom pograničnog činovništva, koje je zauzelo sve raspoložljive prostore. Krajevni interesi su dakle krenuli drugim pravcem. Usled promena državnih meda na severu in na jugu je izgubila Bistrica svu prijašnju austronemačku i primorsku-talijansku publiku te je u doglednom vremenu i dobiti neće.

Odbor Saveza za promet stranaca u Sloveniji god. 1925.

**Od leve na desnu: a) donji red: gg. dr. Ster, Kavčič, dr. Marn, Schrey, Kenda, dr. Andrejka;
b) gornji red: gg. Vidic, Pintar, dr. Senjor, Rihtaršič, dr. Subic, dr. Tičar.**

Zimski sport si je izabrao druge krajeve prije svega Rateče, Kranjsku goru i Novu vas kod Rakeka (u dolini) koji imaju kao zimska i letna letovišta najljepšu budućnost. Od visokih tačaka je postala glasovitom najviše Velika Planina iznad Kamnika a i Ratitovec i Krvavec će doći ove godine jer je na njemu već otvorena kućica do svoje vrednosti za smučarski sport.

Savez je ove godine stupio i u užu doticaj sa centralama inozemskih stranačkoprometnih organizacija i to s českim »Čedokom«, sa »Wiener Reisebureau« i »Österr. Verkehrs-bureau«, sa švicarskom »Reisecentralom« u Curihu, sa francuskim državnim »Office national du tourisme« s »Cookom« u Londonu i mnogobrojnim parobrodarskim agenturama po čitavoj Evropi. Učestvovao je kaošto već i prije 2 godine rastavom i propagandnim materijalom kod 3. Ljubljanskog velesajma te izložbe Srbskog planinskog društva u Beogradu, za »Prager Presse« je poslao veći broj slika, istotako za česku monografiju o Jugoslaviji, što je izašla u Olomucu.

Uzradovala je bila Savez i činjenica, da se je otvorila u gornjoj savinjskoj dolini stalna automobilna pruga te time opet omogućio turistovski promet u ovu nadasve lepu dolinu i napred u Logarsku sotesku. Ovu akciju je podupirao Savez finansialno i moralno sa svojim preporukama kod merodavnih oblasti.

Godina 1924. znači za Savez prelaz u potpunu autonomnu organizaciju, osnovanu na temelju svojevoljnog zanimanja, dakle povratak k onom obliku, u kojem je zopočeo stari kranjski pokrajinski savez svoj rad, ipak ostade uza svu svoju autonomnu podlogu oficijelnog značaja, jer je nekakva centrala sviju organizacija i korporacija prometa stranaca, dakle takorekavši nekakva stranačkoprometna sabornica, kojoj područje je čitava Slovenija. Pravila, koja je sastavio upravitelj Saveza, dvorni savetnik dr. Rudolf Marn, je odobrio ministar unutarnjih poslova sa raspisom dne 19. novembra 1924. D. Z. br. 7988. Ova pravila pregledao i dopunio je posle toga još dr. Žižek, načelnik odseka za

turizem u ministarstvu trgovine i industrije sa namerom, da učini ova pravila uzornim pravilima za sve pokrajinske saveze stranačkog prometa u državi.

Na osnovnoj skupštini preporodenog »Saveza za promet stranaca u Sloveniji« koja je bila sazvana 2. jula 1924., je bio izabran sledeći glavni odbor:

Predsednikom:

Dvorni savetnik dr. Rudolf Marn, načelnik ministarstva trgovine i industrije u Ljubljani.

Odbornicima:

Franjo Kavčič, predsednik Saveza gostioničarskih zajednica u Ljubljani;

Josip Lavtižar, župnik u Ratečama, zastupnik interesenata prometa stranaca gornje savske doline;

dr. Hubert Souvan, finansijski prokurator u Ljubljani, zastupnik zimskog športa;

dr. Ivan Šter, ravnatelj državnog zdravilišta Rogaška Slatina;

Ivo Šubic, magistratni ravnatelj u Celju, zastupnik društva za ukras grada u Celju;

Franjo Vidic, viši centralni nazornik direkcije državnih željeznica u Ljubljani, kao zastupnik drž. željeznice;

dr. Josip Tičar, zastupnik Slovenskog planinskog društva;

Herman Tomc, bivši načelnik opštine Bled, (kasnije je bio kooptiran sadašnji blejski načelnik Ivan Kenda);

Namjesnici:

Vladni savetnik dr. Rudolf Andrejka, kao predsednik društva za podignuće grada Ljubljane te selške podružnice S. P. D. za škofjeloški srez;

Rado Hribar, industrijalac, zastupnik Automobilskog kluba kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, sekcija Ljubljana;

Alojzije Rihteršič, sreski šumar u Celju, zastupnik društva za ukras grada u Celju;

Jean Schrey, podpredsednik sabornice za trgovinu, obrt i industriju u Ljubljani;

dr. Davorin Senjor, zastupnik podružnice S. P. D. u Mariboru.

U nadzorstveni savet su bila izabrana gospoda: Alojzij Tykač, generalni ravnatelj Ljubljanske kreditne banke;

K. Prohaska, ravnatelj podružnice Prve hrvatske štedionice u Ljubljani;

Jakob Zupančič, ravnatelj realke u Mariboru.

Odbor je izabrao podpredsednikom g. Jeana Schrey-a, tajnikom g. dr. Rudolf Andrejka, blagajnikom pako g. Fr. Vidica, koji tvore sa predsednikom dr. Marnom neke vrste direktorij »Saveza«. Osim napomenute gospode je članom odbora još dr. Fran Žižek u Beogradu, kao delegat ministarstva trgovine i industrije. U glavnom odboru su zastupani kao savetujući članovi i sledeće oblasti, zavodi i korporacije: veliki župani u Ljubljani i u Mariboru; sabornica za trgovinu, obrt i industriju, ravnateljstvo državne željeznice, ravnateljstvo pošte i brzjava, gradbeno ravnateljstvo, te gradovi Ljubljana i Maribor.

Sa savezom za promet stranaca su se u dvadeset i pet godina njegovog opstanka rascvetale i razvijale usporodno i njegove zadaće.

Prvobitna njegova pravila iz g. 1905.—1908. opredeliše kao njegovu zadaću: štititi i unapređivati sve, što je na uhar prometa stranaca, ne podupirati tek težnje njegovih članova, što su si stavili za cilj, da podignu promet, nego i samostalno naređivati sve, što mu se čini beričetnim za uspevanje toga njegovog cilja. Najvažnija mu bijaše dakle zadaća, da upliviše delotvorno na bolji promet u svim granama, da se brine za višebrojnija i bolja prenočišta, za obilniju i bolju prehranu, da ukloni sve, što bi štetovalo prometu stranaca, da skrbi za dostojnu reklamu čitave Kranjske i da neprestano probuđuje smisao i razumnost za važnost prometa stranaca; da za sve ove nakane sabire potrebna novčana sredstva te podupire s njima i poduzeća, koja unapređuju promet stranaca.

A sada da si ogledamo delokrug i ciljeve kako jih to označuje § 2 poslednjih pravila iz g. 1924. Navadamo ih doslovno, jer se u njima zrcali ogromni napredak i razvoj Saveza. V smislu tih pravila nadzoruje Savez promet stranaca u Sloveniji, vodi, upravlja, uređuje i unapređuje, bilo to posredno ili neposredno, sve, što se tiče prometa stranaca.

Napose se kreće delokrug Saveza na sledećem temelju:

a) vodi evidencu stanova za strance u Sloveniji, osobito hotela i gostiona, koji dodu u obzir kod prometa stranaca (hotelski katastar) te posreduje kod iznajmljivanja stanova u stranačko-prometnim krajevima;

b) unapređuje hotelirstvo i gostioničarstvo u stranačko-prometnim krajevima, zastupa njegove stručne interese kod ureda i u javnosti te nastoji uplivisati na pravilni saobraćaj i cene u tim poduzećima sporazumno sa dotičnima stručnima organizacijama;

c) probuđuje i pospešuje stručno izobraženje hotelskog, kavarničkog i gostioničkog osoblja;

č) pospešuje prometne i komunikacijske poslove u koliko se tiču prometa stranaca. U tom obziru nastoji oko čim ugodnije poštanske, brzopjavne i automobilske sveze, deluje inicijativno kod popravaka i uzdržavanja cesta; u planinskim predelima pako podupire gradnju, popravak i vzdržavanje i onakovih putova i komunikacija koji jih čine pristupačnima za obično općinstvo i međunarodne turiste;

d) brine se za propagandu i reklamu stranačko-prometnih krajeva u Sloveniji te u svim ostalim krajevima kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u inozemstvu sa izdavanjem, raspacanjem i prodajom knjiga i brošura, kažiputeva, zemljovida, kratkih opisa, razglednica, fotografija i diapozitiva, sa priređivanjem izložbi, predavanja i inim prikladnim sredstvima u Jugoslaviji i u inozemstvu;

e) utemeljuje i vodi stalne prometne pisarne, prodava željezničke listove (biljete), stvara pisarne i agenture za putnička osiguranja polag dotičnih propisa te organizuje i pospešuje društvena putovanja u tu- i inozemstvo;

f) postavlja podružnice u pojedinim prometnim središtima Slovenije te pomno prati njihovo delovanje;

g) sudeluje posredno ili neposredno u poduzećima, što se tiču prometa stranaca u svim granama te ih dapače dotično i vodi;

h) laća se i inih poduzeća, koja nose što god dobitka, da time popravi svoje finansije, ako to nije protiv pravila Saveza;

i) stupa u svezu ili doticaj sa prometnim ili sličnim organizacijama u Jugoslaviji i u inozemstvu; u tom obziru deluje u zajednici sa Slovenskim planinskim društvom i športnim svezama u Sloveniji i u ostaloj državi;

j) izdava stručne publikacije i novine te sabire i raspućava izradnje za promet stranaca, obazirajući se osobito na domaći obrt.

Sav taj obsežni delokrug nije pako samo na hartiji, nego je živ izraz istinite, sveopšte radionosti Saveza, kao što se to vidi iz ovog kratkog opisa njegovog rada.

Reorganizovani Savez je to dakazao napose u godinama 1924. i 1925.

Pre svega se pojavljuje viša i dublja radinost u njezinom unutarnjem delokrogu.

Godine 1924. se je Savezov »Tourist-Office«, koji se preseli meseca decembra u palatu Ljubljanske kreditne banke na Dunajskoj cesti — dakle na najprometnije mesto Ljubljane — preosnovao u modernu putnišku pisarnu, koja nuda domaćim kao i strancima sve potrebite upute za posećivanje zdravilišta, kupatila i letovišta ne samo Slovenije, nego Hrvatske i Dalmacije, u koliko mu šalju ondešnje organizacije prometa stranaca potrebite informacije. Ovo delovanje se je učvrstilo time, što se je Savez tesno sjedinio sa društvom »Putnik« u Beogradu te dao isti Savez ljubljanskom zastupstvu tog društva svoj »Tourist-Office« na uporabu. Informativni rad Saveza je sada sjedinjen sa izdavanjem putničkih listova (karata) za čitavu Jugoslaviju,

ubrojivši i spavaće vozove i za Austriju, Mađarsku, Čehoslovačku, Poljsku, Rumuniju, Italiju, Nemačku i Švicu, tako da se sastavljaju i prodavaju također i kombinirani putni listovi za malo ne polovicu Europe. Domaće i tuđe opštinstvo se sve to više služi ovom putničkom pisarnom, koja mu prištedi dugotrajno čekanje pred kolodvorskim blagajnama a da ne pobire za ovo izdanje nikakvih pristojbina.

Usled sve to veće obljubljenosti i upotrebljavanja svoje ljubljanske putničke pisarne je Savez ugodio također potrebama i čeznjama inih središta prometa stranaca. Po naročitoj želji mesnih učesnika je utemeljio god. 1924. na Bledu i u Rogačkoj Slatini podružnice ljubljanskog Tourist-Office — te na taj način poskrbio veću udobnost u sezoni i za ona dva prometna mesta u Sloveniji. Ujedno je Savez izposlovao kod ljubljanskog ravnateljstva državnih željeznica ne samo sveopštu potporu, nego i pravo, da može raspačavati na većim kolodvorima u Sloveniji (Ljubljana, Maribor, Zidani most, Celje itd.) novine, knjige i razglednice te si time delomice nadoknadio ispadak potpore države, šta bijaše meseca marca 1923. ukinuta.

Sem potpore od 2000 Din, što jih dobiva Savez od vazda mu naklonjene sabornice za obrt, trgovinu i industriju u Ljubljani, ne uživa ova glavna organizacija za promet stranaca u Sloveniji nikakve ine potpore te je vezana lih na vlastitu radinost te na društvene prinose svojih članova.

Sa radošću možemo utvrditi, da se broj članova sve to više množi. Do sada udružuje Savez 52 društva i korporacije što su interesirane na procvatu našeg prometa stranaca, među njima svi autonomni gradovi, sva veća zdravilišta, kupatila i letovišta te barem sva važnija turistička, stranačka prometna te olepšavajuća društva. U Savezu se nalaze kao članovi:

Državno zdravilište Rogačka Slatina,
Državno zdravilište Dobrna,
Radio-termalno kupatilo Laško,

Tourist-Office na Dunajskoj cesti u palati Ljubljanske kreditne banke god. 1925.

Termalno kupatilo Rimske Toplice,
Radio-termalno kupatilo Toplice na Dolenjskem,
Lečilište Slatina-Radenci,
Lečiliški odsek opštine Bled.

Od opštinskih zastupstva: Grad Ljubljana, autonomni gradovi Maribor, Celje Ptuj, grad Kamnik i Krško, trgovište Mozirje i Laško, opštine Kranjska gora, Bohinjska Bistrica i Bled.

Od korporacija javnog prava broji Savez među svoje članove: Sabornica za trgovinu, obrt in industriju, Lekarska sabornica za Sloveniju, Savez gostioničarskih zadruga, Savez trgovačkih gremija, Gostioničarska zadruga u Ljubljani i u Kranju, Gremij trgovaca u Ljubljani.

Od ostalih korporacija: Ljubljanski velesajam uzoraka te Prvo društvo posednika kuća u Ljubljani. Od društava, šta goje turistiku i sport: Slovensko planinsko društvo s kojim je Savez već od početka u tesnim vezama, te njegove podružnice: Kranjsko, Litijsko, Mariborsko, Novomeško, Podravinsko, Rogaško, Savinjsko, Selško i Tržiško planinsko društvo, Turistovski klub »Skala«, Župu izvidnika i planinaka, Ljubljansku sekciju Automobilski klub Kraljevine SHS, Slovensko lovačko društvo, Sportnu svezu i Zimsko-sportni savez. Lokalnu podlogu za rad Saveza tvore malo ne sva u Sloveniji delujuća društva za ukras i za promet stranaca i to: Društvo za ukras grada Ljubljane, Lečiliška komisija na Bledu, Društva za promet stranaca i ukrašivanje gradova Maribora i Celja, Društvo za promet stranaca na Bledu, u Bohinjskoj Bistrici, kod sv. Ivana pokraj Bohinjskog jezera i u Mojstrani, Letoviško društvo u Kranjskoj gori, Društvo za ukras u Ružinoj dolini kod Ljubljane, u Škofjoj Loki, u Krškem, u Ormožu, u Laškom i Polzeli te društvo za ukras »Zarja« na Rečici.

Organizacija pisarne Saveza se je prema tome i prilično raširila. Ona radi zimi i letom sedam i po časova na dan, u sezoni čestoputa osam do deset časova. Njezino osoblje

jest: ravnatelj, tajnik, računđija, knjigovodkinja, blagajničarka, ekonom i dve stenografinje. U godinama 1924 i 1925 bijaše odaslano osim ogromnog reklamnog materijala godimice preko 4000 dopisa.

Godine 1924. je obelodanio Savez u svrhu propagande Bleda tri krasno opremljene i ilustrovane vodiče u srbohrvatskom, (»Bled, biser Julijskih Alpi« 60 stranica), u českom (»Bled, parla Julskih Alp« 56 stranica) i nemačkom jeziku (»Bled [Veldes am See], die Perle der Julischen Alpen«, 68 stranica). Preuzeo u vlastitu nakladu i razaslao već predašnjih godina izdate a raspacane, dotično posvem rasprodane »Pregled letovišta i zdravilišta Slovenije«, u srbohrvatskom, českom, francuskom i nemačkom jeziku, obelodanio u engleskom (The graphic), českim, hrvatskim, mađarskim i nemačkim listovima sijaset propagandnih članaka te razasijala svoj reklamni materijal i domaćim školskim oblastima.

Godine 1924. je bio Savez opet prinuđen, da temeljito popravi galerije i putove u Vintgaru, šta jih obesna Radovina u zimi strahovito opustoši. Popravak je stojao Savez oko Din 30.000. Pokazalo se je sada, koli koristan je bio fond, šta ga je Savez god. 1921. utemeljio, osobito za popravak Vintgara time, da zahteva od posetioca kod ulaza u sutinu malenu pristojbinu.

Osobitu pažnju je posvetio Savez Mojstrani time, da se je poklonilo ondjašnjemu društvu prilična novčana potpora, koja beše upotrebljena za gradnju sanjkalista. Isto tako je izdatno poduprla Zimskošportni savez, koji je sagradio pod Šišenskim brdom kod Ljubljane moderno smučičiste sa skakalicama. Žalobože je odviše mila zima god. 1924. onemogućila nakanjena zimskošportna priređivanja, koja bi bila Ljubljani uvrstila u krug zimskošportnih mesta.

Jubilejna godina 1925. beše za Savez godina inicijativnog dubokog rada i rasgrane nutarnje organizacije. Pre svega je reorganizirao i prenovio Savez zbirku klišēja i

fotografičkih snimaka i to jedinstvenim sistemom, kod čega je posvetio osobitu pažnju kupatilima i letovištima u Mariborskoj oblasti.

»Tourist-Office« je god. 1925. postigao rekord; navala na putničku pisarnu beše više puta tolika, kao kod kolodvorskih blagajna, dokaz, kako su putnici ovu uredbu zavoljeli i kako odgovara istinitoj potrebi putujućeg opštinstva. Na mariborskom kolodvoru bi utemeljena menjačnica Saveza, koja ne traži dobitka, nego mu je svrha, da prepreči izmozgavanje stranaca kod izmenjivanja valuta. Iz istih razloga bi utemeljena menjačnica i na Bledu, koja deluje za vreme sezone uz minimalan dobitak.

Savez je ove godine uzeo u nakladu od Rudolfa Badjura sastavljeni vodič »Kleiner Führer durch Slovenien«, konciznu i bogato ilustrovanu knjižicu, koja nuda na 59 stranicama mnogobrojnim strancima nemačke narodnosti, koji opet posećuju naše krajeve, sve šta jim je potrebno znati. Priklopljeni pregledni zemljovid Slovenije, koji se obazire i na automobilske cestne pruge, je dao Savez posebice tiskati u više tisuć primeraka.

Ove godine je Savez stupio i u uže prometne odnošaje sa Francuskom. Sa »Compagnie Française du Tourisme« je počeo stalno dopisivati; na svim većim kolodvorima u Francuskoj je nalepio svoje plakate Bleda i Kranjske gore. Poznatom francuskom filmskom društvu je bio Savez izposlovaov, da je smelo fotografirati pokrajinske lepote Bleda, Bohinja i Kranjske gore te zanimljivu skupinu slovenskih narodnih nošnja.

Uz to je bio u doticaju sa Nemačkom i Austrijom te proširio zanimljivosti naših krajeva preko naših konzulata u Stockholmu i Kodanju, osobito u ovom gradu je našao u našem konzulu g. H. Tegneru vrlo mu naklonjenog posrednika, koji je u jeseni i posetio naše krajeve.

Savez je sudelovao kod jugoslovanskog izdanja revije »European Central Rewiev«, koju je finansiralo naše ministarstvo prometa ujedno sa ministarstvom trgovine i indu-

strije te svojim bogatim fotografičnim materijalom pomogla, da je bila baš Slovenija vrlo lepo i časno zastupana. Naklada ove revije — 20.000 komada — je bila u kratko vreme rasprodana.

Jer je ove godine konkurencom Italije pretela pogibao posetu Slovenije i Dalmacije, se je časopis »Jutro« latio hvalevrednom inicijativom posla te izdao poseban članak »Naš promet stranaca« u kojem je za vreme duhovskih blagdana opisao opširno i temeljito kupatila i pojedine krajeve prometa stranaca u Dalmaciji i hrv. Primorju predsednik Saveza dr. Marn, a naša veća i manja letovišta i kupatila dr. Andrejka uz dodatak kratkog eseja o našoj literaturi na polju prometa stranaca.

Godine 1925. je Savez podelio više potpora društvima, koja su njegovi članovi, među njima trim podružnicama S. P. D.

Dvadesetgodišnjicu je svetkovao Savez na tihi i dostojan način za vreme V. Ljubljanskog velesajma dne 29. augusta 1925 u dvorani Sveze trgovačkih gremija u Ljubljani svečanim saborom, kojemu su prisustvovali ministar trgovine i industrije dr. Krajač, veliki župani ljubljanske i isto tako mariborske oblasti, zastupnici naših autonomnih gradova i sve naše narodnogospodarske, turističke, stranačko-prometne i športne organizacije. Posle pozdravnog govora predsednika, dvornog savetnika dr. Marna, je podneo član direktorija dr. Andrejka u jedan sat trajajućem govoru kratak poveshnički ocrta rada iz razvitka Saveza. Na predlog dr. Windischara je svečani sabor Saveza izrekao jednoglasno zaslužnom svom utemeljitelju i mnogogodišnjem vodi, odvetniku dr. Valentinu Krisperu najiskreniju zahvalnost i priznanje.

Savez za promet stranaca u Sloveniji gleda danas prigodom dvadesetgodišnjeg opstanka na pozitivne uspehe svog neumornog i svesnog rada. Postao je važna i merodavna narodnogospodarska institucija Slovenije koji sje-dinjuje u sebi malo ne sve oblasti, korporacije i poduzeća,

koja su interesovana kod prometa stranaca. Njegov razvoj i napredak nije više tek stvar lokalne važnosti, nego jake grane sveukupnog slovenskog narodnog gospodarstva. U harmoničnoj suradnji sviju sila, delujući u narodu na čim većem raširenju i procvatu prometa stranca, u izmenjavanju i okrepljenju njegovog nastojanja sa bratskim organizacijama sveukupne države, imade pred očima uzvišeni cilj, da doprinaša svojim neumornim radom ka blagostanju, jakosti i štovanju naše ujedinjene Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

